

ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' (כה, ד)

כתב החיד"א שטעם השמיטה דוקא בשנה השביעית היא, לפי דברי הגמ' (ברכות לה, ב) "א"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא" עיי"ש, ופרש"י שאז זמן הקציר ודריכת הגתות. נמצא שכל שנה בטלים מלימוד התורה שני חדשים, ובמשך שש שנים נמצא שבטלים מלימוד תורה י"ב חודש, שהם שנה שלימה, וע"כ נצטוו בני ישראל על מצות שמיטה שהיא ג"כ י"ב חודש, כדי לתקן את מה שהחסירו משך השש שנים, וז"ש התורה"ק "ובשנה השביעית" דהיינו כל י"ב חודש יהיה קודש לה' ולפרוע את החוב לה' על ביטול התורה שהיה משך השש שנים שעברו משנת השביעית הקודמת.

(חומת אנך)

שבת לה' (כה, ב)

"שבת לה'" לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית (רש"י) בטעם מצות שמיטה יש אומרים שהיא כדי שתשבות האדמה ותנוח כנגד כל אותן השבתות שבהן הצמיחה צמחים ועשתה מלאכה. והחשבון מדויק. הנה בכל שנה יש שס"ה ימים ובהם נ"ב שבתות. לפי זה מספר שבתות בשבע שנים הוא שס"ד.

אמנם מכיון שבשנת השמיטה יש נ"ב שבתות שבהן מוציאה האדמה ספיחין ויש בהם משום חילול שבת כלשהו, על כן ציוותה התורה שלאחר שבע שנות השמיטה, היינו לאחר מ"ט שנה, לכשנצטברו שוב שס"ד שבתות אשר לא נשמרו כהלכה, תהא שנת היובל, למען תנוח האדמה שנה שלימה כנגד כל אותן השבתות שלא נחה בז' שנות השמיטה. (מטה משה סי' תע"ג. מובא בטל"א)

אל תקח מאתו נשך ותרבית יראת מאלקיך וחי אחיך עמך: את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך (כה, לו - לז)

נ"ל בס"ד כפל לשונות הכתבים האלה ע"פ מ"ש רז"ל הנותן ברבית אינו קם בתחיית המתים, ומעשה היה בזמן הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל שהיה בעירו עשיר גדול שכל עסקיו היו ברבית, ומזה נתעשר בעושר גדול, ואחר שמת לא רצו הקהל לקברו עד שיתנו יורשיו שני אלפים ריו"א"ל כסף לקופת הכולל של העיר, והלכו בניו וקבלו אצל הנסיך על הדבר הזה באומרם שאין דרכם ליקח בשביל קבורה אפילו מעשיר גדול מאד יותר מעשרים ריו"א"ל כסף, ובעבור אביהם תובעים שני אלפים ריו"א"ל והרי זה עול גדול שא"ל לסבלו.

ויענהו הגאון: בתלמוד שלנו כתוב שהמלוה ברבית שבל עסקיו הם בכך אינו קם בתחיית המתים. אלא ישאר בקבר, והנה זה האיש כל הרווחתו ופרנסתו היה מן הרבית, ומזה נתעשר, על כן בשלמא שאר ישראל שבדאי יקומו בתחיית המתים אין המתים לוקחים קרקע של הקבר מן הקהל לאחוזו, ורק נקברים בה בשכירות יען כי בתחיית המתים יצאו ממנה וילכו לביתם לשלום, ואין אנחנו יכולים להעמיס עליהם. שכירות הרבה שאין אנחנו יודעים כמה ידורו בקרקע זו של הקבר, שאולי אחר שנה זו יבא המשיח ואחר מעט שנים יחיו המתים ויקומו מקבריהם ואין להם עוד צורך בקרקע זו של הקבר אבל זה האיש כיון דאינו קם בתחיית המתים נמצא הדבר ברור שלוקח גוף הקרקע של הקבר לאחוזת עולם עד אין קץ וכיון שקרקע זו שנתייחדה לקבורת המתים היא מקודשת אצלינו וערכה לפי גודל קדושתה רב הוא מאד לכך עשינו לה ערך לפי כבוד קדושתה סך שני אלפים ריו"א"ל כסף וערבה להנסיך תשובה זו של הגאון ויצו שיתנו היורשים כאשר הושת עליהם מן העדה ואם לאו יקברו אותו אצלם.

ובזה יובן בס"ד הכתובים כאן, "אל תקח מאתו נשך ותרבית" והטעם: חדא, "ויראת מאלקיך" שצוך על הדבר הזה, ועוד, הנה בזה תלויה תחיה שלך לעתיד דעל ידי שאינך לוקח מאחיק נשך ותרבית תקום

שאלות לפי א' ב' על הפרשה - עם רש"י. (מהרב מ. אלינגר)

א. לא רק להם מותר לאכול מפירות שביעית (כה, ו) מנין ערי הלויים (כה, לב). ב. רק שם תקיעת ר"ה דוחה שבת (כה, ט). ג. העונש על ביטול השמיטה (כה, יח). ד. נתפסים בקדושת שביעית למרות שלא גדלו בשביעית (כה, יב). ה. משמעות "והעברת" (כה, ט). ו. מילה נרדפת ל"והתנחלתם" (כה, מו) מכאן שהאדון חייב לזון בני העבד (כה, נד). ז. עבודות האסורות בשביעית (כה, ד). ח. דין גאולה שדה, הדומה לפורים (כה, כט). ט. מקום מבוצר (כה, לא). י. עבודה של גנאי - האסורה בעבד עברי (כה, לט). כ. תרגום של "זמירה" (כה, ד). ל. מילה המשתנה בין קרי לכתוב (כה, ל). מ. הכרות ב"ד ככניסת שנת היובל (כה, י). נ. גם הוא חוזר אל משפחתו ביוכל (כה, י). ס. עד אז אוכלים מברכת השנה השישית (כה, כב). ע. שם נאמר משנה תורה לעם ישראל (כה, א). פ. תרגום "חצרים" (כה, לא) משמעות השתחוויה (כו, א). צ. פסיקה, חלוטין (כה, כג). ק. נפילה בעת הזאת, מגדלת ספיחים (כה, ה). ר. אל תלמד ממנו לגלות עריות ולעבוד ע"ז (כו, א). ש. פירות שביעית האסורים באכילה (כה, ו). ת. הכפלת איסור "נשך" (כה, לו).

שאלות לפי א' ב' על הפרשה - בלי רש"י. (מהרב מ. אלינגר)

א. נחלה (כה, לג) אסור להשתחוות עליה, לכבוד ד' (כו, א). ב. קרוב משפחה (כה, מט). ג. דייר- זמני (כה, כג). ד. שחרור- חרות (כה, י). ה. אדם שיש לו אפשרות לגאול שדהו (כה, כו). ו. מצוה בכל שנה (דומה למצוה מפסח עד עצרת) (כה, ח). ז. הכנסת גרעינים למטרת הצמחה (כה, כב). ח. כשנגמר לה, צריך לבער פירות שביעית (כה, ז). ט. תרגום של "הר סיני" (כה, א). י. שנת החמישים (כה, יא). כ. אותו זומרים (כה, ד). ל. לתמיד- לחלוטין (כה, כג). מ. אסור לנו להקים (כו, א). נ. נפרה (כה, מט). ס. צמחים הצומחים, מורעים שנפלו (כה, ה). ע. אנחנו של השי"ת (כה, נה). פ. עבודה שוברת (כה, מג). צ. נתתי פקודה (כה, כא). ק. דבר הנחתך ממקום גידולו (כה, ה). ר. שולט- מעביד (כה, מג, נג). ש. מנין השנים המותרות בעבודת האדמה (כה, ג). ת. עד שנה זו, יאכלו תבואה ישנה (כה, כב).

בתחיית המתים, שתחיה אתה ואחייך עמך ולא תשאר בקבר, וזהו "וחי אחייך עמך" שתחיה אתה ואחייך ביחד ותעמדו שניכם יחדיו. עוד הוסיף הכתוב להודיע לאדם תועלת אחרת שיהיה לו מזה שהוא מונע עצמו מליקח נשך, והוא, כי ע"כ "במרבית לא תתן אכלך" והוא מלשון "ואכלה אתכם ארץ אויבכם" בפרשת בחקותי, ולכן הקבר נקרא בשם "אוכל" שהוא אוכל בשר האדם הנקבר בו וכן הוא כאן בא לומר שאם תקח נשך אינך קם בתחיית המתים, ולכן תהיה קרקע הקבר לך לאחוזת נצח ותהיה מוכרח לשלם ע"פ הדין בעבורה ממון רב וכמו שטען הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בעבור הקבר של אותו העשיר שהיה נותן בנשך, וזהו "אכלך" הוא קרקע הקבר שאוכלת בשרך, אל תצטרך לקנותה "במרבית" כלומר ברבוי ממון. (עוד יוסף חי)

וכי תאמרו מה נאכל וגו' וצויתי את ברכתי לכם (כה, כ - כא)

כתב בספר "צרור המור": ענין השמטה והיובל, יש להם סודות עמוקים ודברים שהם כבשונו של עולם. ולפי הנגלה הוא שורש כל התורה כולה ויסוד העולם כולו, כי העולם א"א להתקיים אלא עניים עם עשירים. ובענין השמטה והיובל רצה השי"ת שיהיו שוים עניים ועשירים, כדכתיב לך ולעבדך (לעיל ז), וכתוב ואכלו אביוני עמך (שמות כג, יא). וידוע כי העני כל ימיו מכאובים וכעס ענינו, כי אין לו מה לאכול, ובכל עת ובכל עונה עיניו נשואות לשמים וחיו תלויים לו מנגד, ובבקר יאמר מי יתן ערב, מפחד לבבו ועניויותו. אבל העשיר כל ימיו בשמחה וטוב לב משתה תמיד, בענין שבעושרו וברוב לבבו שוכח העני ואינו יודע במכאוביו.

ולכן רצתה התורה להביא שנת השמטה והיובל, שיהיו ב' שנים רצופים קדושות. באופן שאפילו העשיר נושא עיניו לשמים, אחר שאין זורעים וקוצרים. ואומר מה אוכל ומה אשתה, כדי שידע ויזכר צער העני שכל ימיו ושנותיו בצער ובדאגה. ואחר שהעשיר בשנים או בשלשה שנים נושא עיניו לשמים, ואומר מה אעשה לאנשי ביתי כי אין לי לזרוע ולקצור, מה יעשה העני שכל ימיו מכאובים מדוחק עניות. באופן שכשהעשיר יראה עצמו בעושרו, יזכור הימים שעברו עליו מהשמטה והיובל. ויאמר אני בשתי שנים של שמטה ויובל לא הייתי יודע מה לעשות לאנשי ביתי, והייתי בצרה וצוקה ובצער ובדאגה והייתי אומר מה אוכל ומה אשתה. מה יעשה העני שכל ימיו מכאובים ולא ראה בטובה, ועיניו נשואות לשמים ולבריות, כי עוללו שאלו לחם פורש אין להם, בענין שבזה יזכור העני וירחם עליו. וז"ש בכאן וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו, וצויתי את ברכתי לכם ועשת את התבואה לשלש השנים. בענין שזהו יסוד התורה והעולם, כאומרו אמרתי עולם חסד יבנה".

(צרור המור)

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם (כו, ג)

בספר "טעמא דקרא" מביא מרן הגר"ח קנייבסקי: הברכות בפרשה זו, אינם כמו הברכות בפרשת כי תבא 'ברוך אתה בעיר וגו' ברוך פרי בטנך וגו' יצו ה' את הברכה באסמך ובכל משלח ידיך וגו', כאן כתיב רק 'ונתנה הארץ יבולה, ועץ השדה יתן פרי, ואכלתם לחמכם לשובע, וישבתם לבטח'. ולא כתיב שום ברכה שהארץ תתן עשר פעמים יותר מצרככם ותתעשרו וכו'. והוא, משום שכאן מיידי בתלמיד חכם, כמ"ש אם בחקתי תלכו - שתהיו עמלים בתורה, ולת"ח אין זה ברכה שיש לו יותר מצרכיו כי זה מבטלו מת"ת, ולהם הברכה המעולה שיהא להם כל צרכם לא פחות ולא יותר, אבל בפ' תבא שמדבר לכלל ישראל להן נתן ברכה של עשירות. ובאמת כך היא דרך הצדיקים לאכול אך ורק לשובע נפשם "לחמכם לשובע".

פעם ניגש אל הגה"צ רבי זלמן בריזל זצ"ל אברך אחד, כשדמעתו על לחיו. בקול רועד סיפר לו שנכשל בשוגג באכילת שוקולד חלבי לפני עבור שש שעות שלמות מאכילת בשר. מבקש הוא איפוא הימנו שירה לו דרך תשובה ותיקון.

לשמע אזניו נרעש ר' זלמן כולו, ובספקו כפיו זו בזו הזדעק:

"אוי ווי איז מיר! עם הבשר והחלב עוד נוכל להסתדר... אך גיוואלד! מה עושה שוקולד אצל אברך בן תורה??? את זאת איני יכול להבין כלל! לא אוכל להבין זאת!"

(טעם הצבי)

ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרי (כו, ד)
יש לעמוד על כך, מפני מה כל הברכות הגשמיים המוזכרות תורה על קיום המצוות ועמל התורה הן רק בענייני חקלאות, כגון שדות וכרמים

פוריים וכדו', מדוע התורה אינה מבטיחה עשירות בכסף, זהב ואבנים טובות, או ריבוי נכסים כקרקעות ובתים?

הענין הוא כך: כאשר ברשות האדם כסף וזהב ושאר חפצים יקרים, הוא מרגיש את עצמו מבוסס ובטוח, וכבר אין לו את הצורך לתלות את עיניו כלפי השמים ולבקש סייעתא דשמיא, שהרי הברכה כבר ברשותו. זהב אינו מחליד וכסף אינו מתקלקל, והרי בכסף אפשר לקנות הכל, ובטוח הוא בעושרו עד שהוא מרגיש שאפילו אם יהיה רעב בארץ, הוא יקח ממנו ויסע למדינה אחרת ויחיה שם כמו עשיר.

על כן נותן הקב"ה לאוהבו עשירות כזו שלו תנתק אותו ואת לבו מהקב"ה, אלא עשירות התלויה בגשם ושאר תופעות טבעיות שאינן בשליטת האדם אלא ביד ה' בלבד, וע"ז ככל שהאדם עשיר יותר ודואג על קיום נכסיו - אדרבה, לבו יותר קשור לשמים, וזקוק הוא לתפילה ולבקשת סייעתא דשמיא תמיד.

הרי בנוהג שבעולם, אם יתן עשיר לעני מתנה חשובה, ככל שהמתנה גדולה יותר בערכה, כך פוחתת תלות העני בו, עד שאם יתן לו כל כך הרבה שנמצא שהוא עצמו יהיה עשיר, כבר אינו צריך אליו כלל, נמצא שבעצם המתנה הרחיקה את הנותן מהמקבל.

אם גם הקב"ה היה נותן כך מתנות, שכבר לא נצטרף עוד לברכתו והשפעתו - לא היתה זו ברכה אלא הקללה הגדולה ביותר שיכולה להיות! שהרי הטוב האמיתי הוא רק הקירבה אליו ית', כמו שכתוב "ואני קרבת אלקים לי טוב" (תהלים עג, כח). לכן המתנות הגדולות והאמיתיות של הקב"ה הן כאלו שתולדתם שיהיה האדם תלוי בו ית' ועיניו נשואות אליו תמיד.

נמצינו למדים שברכותיו הקב"ה כפולות הן; ראשית - בברכה עצמה טמון אושר מאין כמוהו. ועוד, שככל שהברכה רבה יותר - התלות בקב"ה והדביקות בו גדולים יותר.

ומה הן הברכות הגדולות והמתנות היקרות ביותר? - הבריאות, הבנים והחיים עצמם. דברים אלו אי אפשר לשומרם בכספת. החיים והבריאות, שלנו ושל בנינו, הם ביד ה' והוא אשר שומרם. וכן בענין הפרנסה, אפילו כשנראה לכאורה שהמשכורת מגיעה באופן תמידי וקבוע, צריך האדם לדעת שאין הדבר כן, אלא הכל עומד תחת רצונו ית' והשגחתו.

אם כך ירגיש האדם, שתמיד נצרך הוא לבקש על פרנסתו, ושחיוו ובריאותו ובריאות משפחתו מופקדים ביד ה', ויהיו עיניו תמיד תלויות למעלה - כן יתרבו לו ברכות עוד ועוד.

ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם: ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד (כו, ה - ו)

ונתתי שלום בארץ. איתא במדרש שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום ת"ל ונתתי שלום בארץ ונראה לבאר דאיתא בגמרא אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתורתך אשר לא ישא פנים וגו' ואתה נושא להם פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך והשיב להם הקב"ה ואיך לא אשא להם פנים כתבתי בתורתי ואכלת ושבעת וברכת פירוש אם תאכל כדי שביעה אז תברך והם מדקדקין עד כזית ועד כביצה ומשמעות אעפ"י שאין אוכלים כדי שביעה הם מברכים אבל אם באמת אוכלין קימעא ומתברך במעיו הדרא קושי' לדוכתא מפני מה אתה נושא פנים וזהו כוונת רש"י שפירש תחלה קודם שהביא המדרש הנ"ל אוכל קימעא ומתברך במעיו שמא תאמרו אם אין שלום אין כלום דאז לא יהיה שלום מקושיית מלאכי השרת ת"ל ונתתי שלום בארץ דאעפ"כ יהיה לכם שלום.

(תפארת יונתן, וכן הוא בפנים יפות)

ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד. (כו, ו)

אחז"ל [שלחי עוקצין] אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. נ"ל ענינו, שבאמת אוהב כסף לא ישבע ולעולם משתוקק ליותר, ועפ"י הרוב אם לעצמו היה די לו במה שיש לו אבל ע"י שרואה שלחבירו יש יותר מתקנא בו, וכואב ונאנח על שלחבירו יש יותר ממנו. ושמעתי לפרש מה שנאמר [ה, יא] מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישן, כי היה די לעובד במעט שיש לו, רק שרואה השבע של העשיר ע"י זה אינו מסתפק בשלו וחפץ עוד עד שאינו מניח לו לישן, ונכון הוא. וכל זה כשיש קנאה ושנאה בין איש לרעהו, אבל בשכולם אוהבים זה לזה, ואוהב את רעהו כעצמו לא יתקנא בו, ולא יקשה בעיניו כשרואה בחבירו שיש לו יותר ממנו וזהו שלום האמיתי. וזה כונת התנא אין כלי מחזיק ברכה לישראל, היינו שאין הברכה בשלימותה רק ע"י השלום, אז יש ברכה שלמה. וזהו שאמר רש"י ז"ל שאמרו אם אין שלום אין כלום, שכל זמן שאין שלום אמיתי אין לאדם די בשיש לו, ואינו עשיר השמח בחלקו. וזהו שאמר ושכבתם ואין מחריד, ע"ד אין מניח לו לישן, והבטיח שלא תחרדו ע"י אחרים משינתכם, כי יהיה לך שלום בארץ.

(כתב סופר)

"מה עשית?" נבהל הרב, הרי התפוח הוא מפירות שביעית שאסור לתת לגוי! אלא, מהרי בעקבותיה וטלי את התפוח מידיה. לפי השעות, יש סיכוי שהיא עדיין בתחנת האוטובוס".

הרבנית רצה אחריה לתחנה, ובדיוק "אויף צו להכעיס", היא כבר לא היתה בתחנה, כנראה עלתה לאוטובוס שעמד עדיין בתחנה. הרבנית הצדקת לא התמהמה, אם אסור אז אסור, שילמה עבור כרטיס באוטובוס ועלתה עליו. היא החלה לחפש את הגויה בשורות הנוסעים באוטובוס והנה ראתה אותה ממרחק – במושב האחורי בסוף האוטובוס.

המשרתת הגויה, רק ראתה את הרבנית באה לקראתה, הוציאה מיד קופסת תכשיטים שגנבה, זרקת לעברה באמרה: "קחי, קחי..." פחדה שמא יקראו למשטרה.

הרבנית, כמובן, לא ידעה כלום מהתכשיטים. הגויה היתה בטוחה שבגלל כך היא רודפת אחריה... אבל הרבנית לא התבלבלה וביקשה: "גם את התפוח תני לי!"

למדנו ושיננו, כי אין לתת לגוי פירות שביעית, וכי שומר ה' את כל אוהביו. (יחי ראובן)

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעת הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו: וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים (כה, כ - כא)

היה זה בחודש אייר תשס"ז "שלום, אני מדבר עם הרב ראובן מאיר?" בקע הקול מן השפופרת. "כן" השיב הרב מאיר ושאל "מי אדוני בבקשה?" "אתה מטפל בשומרי השמיטה בארץ?" באה שאלה כתשובה. "כן" חזר הרב מאיר והמתין להסברים. "אני חקלאי מהדרום, למרות שאני לא דתי, הגעתי השנה להחלטה שעלי שמור שמיטה, אפשר להיפגש איתך?" שאל הקול מעבר לקו שמסיבות שלו בחר שלא להזדהות. אלא שדברים מעין אלו לא מטרידים את הרב מאיר שמהיר להשיב למטלפן האלמוני: "בשמחה רבה, היכן אתה מעוניין להיפגש?" "בצומת קוקה קולה שבפאתי בני ברק, בתחנת הדלק, מבחינתי ניתן להיפגש היום בארבע, השיב החקלאי". "אין כל בעיה", סיים הרב מאיר את השיחה. איזה סיפור מוזר, הרבה לעצמו, מעולם לא זכורה לי שיחה שכזו.

הרב מאיר, יש להקדים, הוא רכז אחת מקרנות השביעית המסייעות לחקלאים שומרי שמיטה. השיחה היתה לא שגרתית, שכן בדרך כלל פעילי הקרנות מכתתים רגליהם ממושב למושב על מנת לשכנע את החקלאים לשמור שמיטה, הדבר כרוך בשכנועים רבים ובשיחות נפש האורכות שעת רבות. וכאן לפתע חקלאי המגדיר את עצמו כ"לא דתי" ומביע נכונות לשמור מיוזמתו שמיטה כהלכה, הגיעו ימות המשיח.

בשעה היעודה הופיע הרב מאיר למקום הפגישה. הוא תר במבטו בתחנת הדלק אחר אדם המתאים במראהו לחקלאי חילוני, לאחר כמה דקות נפגשו עיניו באדם שהתאים להגדרה זו ואף נראה כמחכה למישהו. הוא ניגש אליו, ומיד כשהבחין בו הלה, אורו עיניו. "הרב מאיר?" "כן". "אני

ונתתי פני בכם ונגפתם לפני איביכם ורדו בכם שנאיכם ונסתם ואין רדף אתכם (כו, יז)

יש לדקדק מה זה האסון, ש"אין רודף", הרי מכל מקום יותר טוב לברוח כשאין רודף מלברוח מחמת אויב. ויש לומר דאיתא במדרש רבה פרשת אמור ואלוקים יבקש את הנרדף אתה מוצא צדיק רודף צדיק ואלוקים יבקש את הנרדף וכו' אלא אפילו צדיק רודף לרשע מכל מקום אלקים יבקש את הנרדף וכו', עד כאן דברי המדרש. עיין שם. נמצא אם היה לנו רודפים היינו נקראים נרדפים והוכרח הקדוש ברוך הוא לבחור אותנו להציל מיד הרודפים. אבל כשאין לנו רודפים אין אנו נקראים נרדפים. וזהו התוכחה ורדו בכם שונאיכם ונסתם ואין רודף. וכיון שלא יהיה לכם רודף אין אתם נקראים נרדפים ואינו בהכרח להציל אתכם:

(חתם סופר, וכן הוא בחנוכת התורה)

אומרים בשם הגה"ק רבי שלמה מקשאנוב זי"ע שלכן קוראים התוכחה בקול נמוך, כי על פי סוד כל הקללות המה ברכות, וסוד אומרים בלחש....

מאוצרות המגידים

לך לאכלה

פירות שביעית הם "לך לאכלה" – לא לבהמה וגם לא לעכו"ם. אין לתת להם פירות שביעית לאכילת אדם.

מספרים א געוואלדיגע מעשה על צדיק אחד מצדיקי ירושלים:

כיום יש בסביבתנו עובדים זרים גוים, פיליפינים או רומנים. גם אצלם בבית, עבדה גויה מחו"ל בנקיון. פעם אחת באמצע היום אמרה המשרתת לרבנית כי לקראת הערב היא מתעתדת לשוב לביתה לחו"ל.

הרבנית השתוממה ותממה: "מדוע לא אמרת לי כמה ימים קודם לכן, הייתי דואגת לעצמי למישהי אחרת?"

היא התנצלה ואמרה כי עליה לשוב בדחיפות לחו"ל.

"אם הייתי אומרת לי קודם לכן, הייתי נותנת לך מתנת פרידה", אמרה הרבנית, אך הגויה בשלה: "נכון, אבל קיבלתי הודעה פתאומית שעלי לנסוע, אין לי זמן לכלום, אני מוכרחה לצאת". ארזה את חפציה ועמדה לצאת מהבית.

"את יודעת מה? קחי לך תפוח לדרך" – אמרה הרבנית ונתנה לה.

היא נטלה את התפוח ויצאה ב"שלום".

לאחר כמחצית השעה הגיע הרב הביתה. היא סיפרה לו על המקרה המוזר, שהגויה יצאה והלכה ללא הודעה מוקדמת, וגם סיפרה שנתנה לה תפוח – כיון שלא היה לה משהו אחר לתת לה כמתנת פרידה.

שאלות לפי א' ב' על הפרשה - עם רש"י. (מהרב מ. אלינגר)

- א. מילה נרדפת ל"שנה שעברה" (כו, י). ב. רמזים ב"זרעתם וזרעכם" (כו, טז) עליו להוסיף חומש, כשפודה (כו, יג). ג. שם ימייל ד' אתנו (כו, יב). ד. מזרע הארץ (כו, ל). ה. משמעות "מקו" (כו, לט). ו. היכן ראינו שילוח וגירוי בהמות שאין דרכם לישוך (כו, כב). ז. קוממויות- פירושו קומה... (כו, יג). ח. סתמם לכהנים או לבדק הבית (כו, כח). ט. בו פורים פטר חמור (כו, כז). י. כינוי לאילול (כו, ל). כ. מה נקרא "להפרכם את בריתי" (כו, טז) תוחלת ממשכה (כו, טז). ל. מתי הוא "עת הגשמים" (כו, ד). מ. קללה (כו, כו). נ. מתרוקן בשליפת החרב (כו, לג). ס. אוצר בבית (כו, ז) צבע אדום לסימן (כו, לב). ע. חוקות ה', הם (כו, ג). פ. משמעות "געילה" (כו, יא) מטבע הניתן כדמי פריטה (כו, יח). צ. אסוף (לפני ד') (כו, מב). ק. משמעות "הרביתי אתכם" (כו, ט) אין משמעות לגרריו (כו, ה). ר. מלה נרדפת ל"שליטה" (כו, יז). ש. שקול כנגד השובע (כו, ו) מי נקרא (ברית) ראשונים (כו, מה). ת. נקרא "טוב" בבהמה (כו, י)

שאלות לפי א' ב' על הפרשה - בלי רש"י. (מהרב מ. אלינגר)

- א. אפזר (כו, לג). ב. מתכת (כו, יט) אותו לא צריך להקדיש (כו, כו). ג. רוחה- מואם (כו, טז). ד. מגיפה (כו, כה). ה. הורידה בכמות, הפחיתה (כו, כב). ו. "ונגמר" (כו, כ) / האות שנוספה לשם אבינו (כו, מב). ז. ערכו פוחת, יותר, בוקנה (כו, ז). ח. הפודה הקדשו לבדק הבית, מוסיף (כו, יג). ט. לא רע (כו, יד). י. הכהן "ישער" אפשרותו לשלם (כו, ח). כ. תם לריק (בקללות) (כו, כ). ל. בחינם- בלי תוצאה (כו, טז). מ. כלי מדידה (כו, כו). נ. ברחתם (כו, יז). ס. בהר זה ניתנה התורה (כו, מו). ע. מחלקי האילן (כו, לו). פ. עץ השדה יתן (כו, ד). צ. ממיני הבהמות (כו, לב). ק. בקומה וקופה (כו, יג). ר. רצתם אחריהם (כו, ז). ש. אויב (כו, יז). ת. הדבר שבא במקומו (כו, לג).

שמח לפגוש אותך", אמר האיש שהזדהה כליאור, "בבקשה אתה מוזמן להיכנס לרכבי שם נוכל לדבר יותר בנחת", אמר.

השניים התיישבו ברכב, ליאור פתח ואמר: "תראה הרב מאיר, אני חקלאי ביישוב בדרום הארץ, השנה החלטנו אני ואשתי לשמור שמיטה, אבל אין לנו שום מושג כיצד עושים זאת ובמה זה כרוך. אין לי בעיה, אני מוכן לשלם כל מה שצריך על מנת לשמור שמיטה".

"אין צורך לשלם כלום", ענה הרב מאיר כשחיוך קל על פניו, מסתבר שלאיש אין באמת כל מושג שמיטה מה היא. "על מנת לשמור שמיטה" המשיך "פשוט יש צורך לא לעבוד כלל בקרקע לאורך כל השנה הנקראת שביעית. תחילתה של השנה היא בראש השנה שנת תשס"ח וסיומה בראש השנה תשס"ט, זו התורה כולה על רגל אחת", סיים הרב מאיר את דברי הפתיחה.

במשך הפגישה הוא פירט לפניו את הפרוצדורות היותר מורכבות הכרוכות בהכנת השדה לשמיטה, באופן השבתתו, ובשאר הפרטים ההלכתיים. "הגוף במסגרתו אני עובד יעמוד כל העת לשירותך ולעזרתך", הוסיף הרב מאיר. "תוך כמה ימים נשלח אליך בעז"ה מדריך חקלאי שיעמוד לימינך וילווה אותך אורך כל השנה". "תודה רבה", אמר ליאור, "זה באמת מעניין כל מה שאתה מספר, עד היום היו לי מושגים בסיסיים בלבד על אודות השמיטה, אני מבין שזה הרבה יותר מסובך ממה שחשבתי". "הנסיון לא קל" הוסיף הרב מאיר, "הרבה יותר קשה ממה שאתה חושב, אבל תדע לך שיש הרבה עזרה ממרום, על כל צעד ושעל".

"את זה אתה לא צריך לספר לי", הפתיע ליאור, כשחיוך מופיע בקצה פיו. "למה כוונתך?" הסתקן הרב מאיר. "לא מפתיע אותך אדם חילוני כמוני, שאין לו מושג קלוש בשום דבר בדת, מחליט לפתע להשביט ארבעים דונם של שטח חקלאי פורה ומניב יבול יפהפה?!" "את האמת אומר לך, מהרגע שדברנו בטלפון בפעם הראשונה השאלה הזו מנקרת לי בלב, ככל שהפגישה בינינו מתמשכת, התמיהה רק הולכת ומתגברת. נו, אולי הגיע הזמן שתפרסם את הקלפים על השולחן והתעלומה תיפתר?" "הדבר החל לפני שלוש שנים", החל ליאור לספר. "יום אחד שוחחנו אני ואשתי על אודות העובדה שאנו חיים בארץ ישראל ואנו יהודים, העלנו את השאלה מה דבר זה אומר לגבינו, אין לנו כל מושג ביהדות, הפעם האחרונה שבה נפגשנו עם משהו יהודי היתה בשיעורי התנ"ך בבית הספר היסודי, זה לא יתכן שנשאה בארץ ישראל, כיהודים, תוך סיכון ומלחמות, עדיף שנעצור לרגע לחשוב מה כל זה אומר לגבינו. "מסקנת הדברים היתה, להתחיל כל ערב לקרא יחד עם כל המשפחה כמה פרקים בתנ"ך, דבר זה כך חשבנו, ירחיב את אופקנו בכל הקשור ליהדות".

וכך מידי ערב, באווירה נעימה אנו מתיישבים עם הילדים בגינה, שותים משהו, וקוראים כמה פרקים בתנ"ך. מידי פעם מתפתחים דיונים על מה שקראנו זה עתה, והתחושה הכללית היא שכל יום אנו לומדים דברים חדשים אודות עם ישראל, ההסטוריה המרתקת שלו, הקשר לפיסת ארץ זו ויסודות האמונה אותם הנחיל לאנשות כולה.

ואז יום אחד אנו מגיעים לפרשת "בהר", אנו מתחילים לקרא את הפסוקים ומתגלה לעניינינו צווי מאוד מיוחד: "שש שנים", אומרת התורה, מותר לך לזרוע את השדה, ולעבוד אותו כראוי, אולם לאחר שש שנים אלו באה השנה השביעית בה עליך להשביט את כל העבודה החקלאית לחלוטין!

הבטנו אני ואשתי אחד על השני מופתעים. בעת העתיקה לא היו מרכולים בהם ניתן היה להשיג סחורה בלא קשר לעונה, לא היו מקררי ענק לאיחסון תוצרת חקלאית סיוטאית. כיצד אם כן עם שלם המתפרנס כולו מהחקלאות יכול לעמוד בצווי שכזה, אחת לשבע שנים לא לזרוע ולא לקצור, ולא לגדל שום דבר הניתן לאכילה. עד כמה שזכור לנו ירד להם לחם מן השמים רק בהיותם במדבר אך לא לאחר שנכנסו לארץ.

התחלנו לדון בדבר עד שהבת שלי לפתע קוראת: "אבא תעבור בבקשה עוד שניים עשר פסוקים, יש פה את התשובה התנכית" לשאלה שלכם". עברנו לפסוק כ' והנה השאלה שלנו עולה מתוך הפסוקים. התורה עצמה אומרת, שאם תשאלו מה נאכל באותה שנה הרי לא נזרע וממילא לא יהיה לנו מה לאסוף אחר כך בדיוק כמו שאנו באמת שאלנו וכאן באה תשובה שמאוד הפתיעה אותנו: הבורא מבטיח שהוא יצוה את הברכה, והאדמה תצמיח בשנה השישית עבור שלוש שנים!

הבטנו המומים אחד בשני, כיצד התורה יכולה להבטיח שבמחזוריות קבועה לאחר חמש שנים בהן הקרקע תניב יבול מסוים, ישתנה הטבע שלה בשנה השישית והיא תניב פי שלשה? זוהי הבטחה על טבעית בעליל.

בשביל משפחה חקלאית – חילונית הקוראת להנאתה בתנ"ך, הדבר חורג מגבולותיו של סיפור היסטורי גרידא, מדובר בהתאבדות של העם כולו!

ואז אשתי זרקה לחלל האוויר, "ליאור, בא נבדוק את זה, בא נחליט שאת כל החקלאות שלנו אנו משביטים בשמיטה, ונראה מה קורה בשנה השישית, הא, מה דעתך?" הרהרתי לעצמי, לאחר מספר רגעים החלטתי להענות לאתגר: "תראי זוהי אפשרות נהדרת לבדוק את המסופר בתנ"ך, אבל אין לי מושג מתי זה יוצא השמיטה הזאת". לאחר מספר בירורים נודע לי שאנו עומדים בשנה החמישית. זה היה לפני שנתיים. החלטנו לעצמנו שנשמור שמיטה, והתחלנו לצפות בכליון עיניים לבואה של השנה השישית.

ליאור השתתק לרגע ולגם מעט מבקבוק השתיה שבידו. הרב מאיר שהיה מתוח כהוגן שאל: "נו, עכשיו אנו כבר במחצית השנה של השנה השישית, יש בידך תוצאות?" "כן" אמר ליאור והשתתק, נהנה מהמתח.

"ו..." "צר לי לומר הברכה לא הופיעה אצלי פי שלשה". "אז מה כן קרה?" "אני חקלאי כבר שלשים שנה, הנתונים אצלי מאוד מדויקים, כל שנה הרווחים הם פחות או יותר אותו דבר, אולם השנה קרה לי משהו מאוד מוזר, צרוף מקרים ייחודי גרם לכך שהשנה הרווחתי פי חמשה!

"פי חמישה?" "ממש כך, מאזן הרווחים שלי השנה הוא שיש כרגע בדי כסף כמו שאני מרוויח במשך חמש שנים בדיוק! מבחינתי אין כל בעיה לשמור שביעית ברווח וגם להתחיל בפיתוח הקרקע שנה לאחר מכן".

"מה קרה השנה שלא קרה בכל השלושים שנה האחרונות?" שאל הרב מאיר כשהוא אחוז הפתעה. "אני מגדל בארבעים הדונם שברשותי פלפלים, בעיקר לייצוא לחו"ל", ענה ליאור. בדרך כלל אני מוכר קילו פלפלים במחיר סיוטאי בשלוש – שלוש וחצי שקל, השנה פנו אלי מכל העולם שאייצא את הסחורה שלי דווקא אליהם, המחירים שהציעו טפסו ועלו, ולבסוף קילו של פלפלים נמכר במחיר סיוטאי של שמונה עשרה שקל!" "כמניין חי... וחי בהם..."

"בקיצור, היו פניות מכל העולם, לא הבנתי מה קורה, התחלתי לברר ואז נודע לי שיש מחסור של פלפלים בעולם, מדינות שונות באירופה ובראשן ספרד הן יצואניות הפלפלים הגדולות בעולם. לפני כמה חדשים בבדיקות שערך משרד הבריאות העולמי באירופה התברר לתדהמתם שחומר רעיל מופיע בכל התוצרת.

בירור קצר העלה שהשנה נקנתה כמות גדולה של חומר ריסוס מחברה סינית במחיר הרבה יותר זול, אבל כמו תמיד מתברר שיותר זול פירושו יותר יקר, החומר לא היה ראוי לשימוש, וכל התוצרת החקלאית של ספרד ועוד מדינות נאלצה להיזרק. נוצר מחסור עולמי בפלפלים, והמשווקים חיפשו נואשות בכל מקום בעולם אחר מטעי פלפל. כשנודע להם עלי, הם היו מוכנים לשלם הון תועפות על מנת לזכות בתוצרת החקלאית שלי".

כמובן שאני ואשתי עומדים המומים מול העובדה הזו, אין לנו מה לומר. כבר אמרתי לך שזו השנה השלישים שאני חקלאי, וכל שנה פחות או יותר התנובה זהה וכך גם המחירים, מבחינתנו צרוף המקרים השנה הוא יותר מידי גדול, איננו יודעים כיצד להסביר זאת מלבד ההסבר שזו ברכה אלוקית. "זהו, הגיע הזמן לעשות את חלקנו בהסכם ולשמור שמיטה במלואה..."

(האמנתי כי אדבר)

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו (כה, כ)

שאלה זו נשאלת בכל מיני מצבים בחיינו, כגון: איך נשב ונלמד, נתפרנס מהכולל ונחתן את ילדנו, ואכן עלינו לתת עליה את הדעת.

שורש העניין הוא, שנדרש מהאדם להתחזק במידת הבטחון בהש"ת, שעניינה עזיבת הכל בידי הקב"ה. להכיר שהכל בידי שמים וביד השי"ת לפעול מבלי להיות תלוי במעשינו.

כשאדם נוסע במטוס והוא מרגיש שהמטוס מתנדנד באויר, הוא סומך ובוטח על הטייס שיודע את מלאכתו, ובאפשרותו להטיס את המטוס ללא כל תלות בנוסעים בו.

כשאדם זוכה ומחתן את בתו הראשונה והוא דואג וחושש מה יהיה כשיגיע תורה של הבת השניה, הרי שאין לו בטחון במי שעזר לו בראשונה. אילו אליהו הנביא היה דוד שלו, והיה שולח לו צ'ק בדולרים, הוא לא היה דואג...

לשים לב שאת בתו הראשונה חיתן עבורו אביו שבשמים, והוא יכול לחתן גם את בתו השנייה - זוהי עבודת האמונה וממנה נובע הבטחון. בטחון היינו שהקב"ה אינו תלוי בנו בכדי לעזור לנו.

(רש"י). כשבאו חכמי בית המדרש לבקרו, "חזיוהו דקא בכי וחייר, ונפק צוציתא דנורא מאפותיה" - בתוך שנתו בכה וחייר, וניצוץ של אש יצא ממצחו.

כשהתעורר משנתו, שאלוהו: 'מדוע בכית ומדוע צחקת בתוך השינה', אמר להם: ישב עמי הקב"ה ושאלתי אותו: "עד מתי אצטער בהאי עלמא" - עד מתי אסבול את העניות... "ואמר לי: אלעזר בני, נחא לך דאפכיה לעלמא מרישא, אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני?" - כלומר, במהלך הבריאה ובמזל לידתך בעולם הזה, אין לך פרנסה ומזונות. השאלה היא האם ברצונך שאהפוך את העולם ואברא עבורך עולם חדש, בו יתכן שתילד במזל של מזונות. "אמרי לקמיה, כולי האם ואפשר" - אמר ר"א בן פדת לפני הקב"ה: גם אם תעשה עבורי את הדבר הגדול של בריאת עולם חדש, עדיין לא מובטחים לי מזונות, אלא ספק הוא אם אילוד בשעת מזונות, ויהיה לי מזל טוב?

"אמרי ליה: דחיי טפי או דחיינא?" - שאל ר"א בן פדת את הקב"ה: האם נותני לי רוב שנים לחיות, או שעברתי כבר את רוב שנותי, "אמר לי: דחיי" - "אל הקב"ה שעברו עליו כבר רוב שנות חייו, ונותרו לו מעט שנים לחיות, ולכן בכה מתוך שנתו.

"אמרי לקמיה אי הכי לא בעינא" - אם כך, אמר ר"א בן פדת, אסבול את מצב העניות ואיני רוצה בשינוי העולם. וע"ז ענהו הקב"ה: "בהאי אגרא דאמרת לא בעינא - יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכין, כפרת ודיגלת, דמענגת בהו" - בשכר שקיבלת על עצמך את היסורים, תזכה בעולם הבא ל"ג נהרות של שמן אפרסמון, כמו פרת ודיגלת, והיינו תענוגים רוחניים בעוה"ב. ועל הבשורה הטובה הזו חייר בתוך שנתו.

"אמרי ליה, האי ותו לא?" - האם לא אקבל יותר מ"ג נהרות? "א"ל: ולחברך מאי יהיבנא?" - ומה אתן לחבריך? "אמר ליה: ואנא מגברא דלית ליה בעינא?"! - וכי אני מבקש ממי שאין לו אפשרות, והרי אתה הקב"ה בורא כל העולמים, אין גבול ליכולתך ובאם תתן לי יותר, ודאי תוכל ליתן גם לאחרים?!

"מחיין באסקולטא אפותאי - הכהו הקב"ה באצבע על מצחו, "ואמרו לו, אלעזר בני גירי בן גירי" - הכיתי בך את חיצו, ופירש רש"י שאמר לו כן והכהו לחדווה בעלמא, והיינו הניצוץ של אש שיצא ממצחו.

הדברים עמוקים ונפלאים, ומהוים את אחד מיסודות היהדות.

"יפול מצדך אלף ורבעה מימינך אליך לא יגש" - השייכות שלי אל הקב"ה אינה תלויה במה שקורה מסביבי. ר' אליעזר אמר לקב"ה: אם אני מבקש ממך ואני אומר שאני רוצה יותר או פחות, מה זה קשור לחבריך? אני אומר כל בוקר "אלוקי" וגם חברי אומרים "אלוקי" בדרכם. אין זו סתירה לקב"ה.

"צמצם בין שני בדי הארון" (ילקו"ש יהושע רמז יד) - יהושע הכניס את כל בני ישראל בין שני בדי הארון, וזהו הנס של היהדות, היסוד של עם ישראל. בין שני בדי הארון יש מקום רק לאדם אחד, וכל אחד תופס את כל מקום הארון.

נפרוט זאת לפרטים, ונבאר עפ"י דוגמא מהחיים:

ליהודי בא"י יש עשר ילדים, שהגדול בהם בן 18. הוא עורך לעצמו חשבון פשוט: בתוך 20 שנה עליו לחתן את כל ילדיו. אם יעזור לו הקב"ה ויתחלק חצי בחצי עם הצד השני, כדי לחתן כל ילד הוא יצטרך משהו כמו 80,000 דולר. כפול שנים-עשר ילדים זה בערך מיליון דולר. ומה מצבו הכלכלי כיום? - בבנק יש לו 'אוברדרפט' של אלפיים ש"ח... ובעז"ה עוד כמה חודשים עליו להתחיל לחשוב על שידוכים. איך יוכל להסתדר במצב כזה?!

כאן מגיעה מידת הבטחון ואומרת: נכון, זה לא פשוט, אך אם תפנה לקב"ה ותתפלל אליו - יהיה בסדר, ה' יעזור לך.

"הבעיה היא" - כך חושב אותו יהודי - "נכון, הקב"ה יעזור לי, אבל מה עם השכן שלי שלא מסתדר, ומה עם שאר כל היהודים הטובים שנזקקים לחתן את ילדיהם?"

כשאדם קם בבוקר הוא אומר: "אלוקי!" אתה ואני. נשכח מהעולם לרגע. אם אתה ה' תמשיך לנהל את חיי באותה צורה כפי שעשית עד עתה, האם יש לי ממה לדאוג? ב"ה עשיתי חמש בר-מצוות, לא חשבתי שאסתדר, וב"ה עברתי את זה. הגעתי עד הלום. אבל, רבש"ע, מה אתו, ואתו ואתו? וכאן אנו מתבלבלים.

ועל כך אמר דוד המלך "יפול מצדך אלף ורבעה מימינך אליך לא יגש" - עליך להרגיש כמו בן יחיד אצל הקב"ה!

הקב"ה אמר לר' אליעזר: אינך יחיד, ישנו עולם שלם, ואם אתן לך, מה יישאר לחבריך?

העבודה שלנו היא, להכיר שאין סדרים ואין מציאות חתומה ומוחלטת. ביכולת של האדם יש מצב בו נגמרו האפשרויות והוא הגיע לסוף הדרך. כאן מגיע ענין הבטחון, להכיר שאצל הקב"ה אין שום מחסום ושום הגבלה והוא יכול להפוך סדרים ולחדש מצבים.

מרב הגרי"ז חידש ביאור נפלא מהו "בטחון" אמיתי.

ישנה לכאורה סתירה נוראה בראש השנה הבאה לידי ביטוי גם בהלכה; מצד אחד קיים פחד ואימת הדין, כמו שאמרו חז"ל (ר"ה לב ע"ב): "אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? - אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו - וישראל אומרים שירה?! ומצד שני ישנה גם שמחה, כמו שנפסק להלכה בטור (או"ח סי' תקפא): "ורוחצין ומסתפרין ע"פ המדרש, א"ר סימון: כתיב 'כי מי גוי גדול וגו', ר' חנינא ור' יהושע אומרים איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלוהיה, פי' מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו לפי שאינו יודע איך יצא בדינו, אבל ישראל אינן כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכים צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס".

מרב הגרי"ז זצ"ל מיישב סתירה זו עפ"י פיוט נפלא הנקרא "כתר מלכות", שחיברו רבי שלמה אבן גבירול:

"אם תפקוד עונוני" - כביכול הוא פונה אל הקב"ה ואומר לו כך: אם אתה - הקב"ה - תפתח את ספר הזכרונות ותגלה שם את עוונותי, להיכן אוכל להימלט? "אברחה ממך - אליך!" - יש לי לאן לברוח, אני בורח אליך. "ואתכסה מחמתך" - אם ח"ו תחליט לשפוך חמתך עלי, יש לי אפשרות להתכסות. במה? "בצלך" - בצילו של הקב"ה. אלו מילים נפלאות. לשון דומה מצינו בדברי הרמב"ם (בפיה"מ ש"ר פ"ד מ"ז): "ומברח מנוס אליו".

כשאדם בסכנה, הדרך היחידה שלו להציל את עצמו הוא "בצלך", אבל כל זאת רק אם הוא אכן במצב של "אברחה ממך". אם אדם אינו מפחד, הוא אינו בורח, וממילא גם לא יגיע אל ה', אין לו תקוה. חייבים את שני הדברים יחד - כשיש פחד, אז יש גם בטחון. אם אדם מבין את הסכנה והוא פוחד, הרי ש"אברחה ממך אליך" - זו סיבה לבטחון, אך אם אדם בטוח ששום דבר לא יקרה לו, אין לו סיבה לבטוח. אם אדם לא מרגיש בסכנה, אין לו סיבה לחסות בצלו של ה'. לכן מצד אחד איננו אומרים הלל בר"ה, מפני היראה, ודוקא משום כך אנו מתרחצים ומסתפרים, כיון שבטוחים שיעשה לנו נס.

רבים מאתנו חושבים שבטחון פירושו לא לדאוג מהבעיות שיש לנו, הכל יהיה בסדר. מדוע? הלא הבעיות גדולות, הסכנות גדולות? - אלא שהקב"ה גדול, לפיכך המסקנה היא שהכל יהיה בסדר...

זו טעות, וכמליצה בעלמא יש לדמות זאת לאלו הסבורים שכאשר מערבים בשרי עם חלבי התערובת הופכת להיות פרווה... כמוכן שבשרי זה בשרי וחלבי זה חלבי!

כאשר ישנה בעיה, היא רצינית, וצריך לטפל בה בצורה רצינית. אדם צריך להבין שיש לו כלים עוצמתיים לטפל בבעיה בעז"ה - תפילה וכו'.

לפעמים יש לאדם בעיות שונות של בריאות, פרנסה וכו'. אם אדם מבין את רצינות המצב, ופונה אל השי"ת - השי"ת יעזרהו. זהו בטחון. "אני יום אירא, אליך אבטח" - ביום של יראה, יש לי בטחון.

זהו בטחון: להבין מצד אחד את רצינות הבעיה, ומאידך לפנות אל ה'. מי ששומע אזעקה והיא אינה פולחת את לבו, הוא בבעיה, כי מאחר ואינו מפחד הוא גם אינו מתפלל, אינו זועק, וא"כ מה יציל אותו? הפחד המביא לפניה לעומק הלב אל הרבש"ע - הוא ההצלה של האדם.

עד כאן היסוד הנפלא שחידש מרב הגרי"ז זצ"ל בענין ה"בטחון", ושמעתי מר' יושע בער שאביו היה אומר זאת הלכה למעשה. בכל פעם שהיו במצב של סכנה, הוא לא היה נותן להם לשכוח זאת לרגע. היה חוזר ואומר: "הם באים להרוג אותנו!" והדגיש באוזניהם שברגע שישכחו את הצרה - שוב לא יתפללו לה, ואז באמת יהיו בסכנה!

אם מצב העסקים גרוע, עלינו לדעת שהקב"ה גרם לכך. זה לא פשוט שהכל יהיה בסדר. כדי להפוך את המצב צריך כוחות כביכול של הקב"ה, וזהו ע"י כוחה של תפילה.

ישנו מעשה נפלא המובא בחז"ל (תענית כה ע"א):

"רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא" - היה דחוק ועני. "עביד מילתא" - הקיז דמו, וידוע שאחרי הקזת דם צריך לאכול בשר ולשתות יין כדי לחזק ולהברות את הגוף. לרבי אלעזר לא היה מה לאכול מחמת עוניו, ואכל "ברא דתומא" - ראש של שום. "חלש לביה וניס" - נתעלף לבו

ענה לו ר' אליעזר: רבש"ע, אל מי אני מדבר? הרי מדבר אני אל השי"ת שיש לו מספיק לכולם, אתה יכול להתנהג אתי באופן מיוחד.

והקב"ה כל כך התרגש מדבריו עד שהכהו "לחדווה בעלמא" (רש"י): אה, מותק, זה נפלא! אתה באמת הבן יחיד שלי, וגם יענקל'ה הוא הבן יחיד שלי, וגם שמערי'ל ובער'ל. כל יהודי הוא בן יחיד שלי!

לפעמים כשרופא אומר שאין סיכוי רח"ל, או שהעסקים של כולם מתמוטטים, אם אכן אדם חש שהוא חלק מכולם - אכן אין לו סיכוי! אבל "בטחון" אמיתי הוא כשאדם מבין את רצינות הבעיה, ובנוסף על כך הוא גם מבין שהעולם מתנהל ע"י הקב"ה בהשגחה פרטית! לעומת היחס אל ג'וני כאמריקאי, ואל צ'ינג צ'ינג כסיני, אותי הקב"ה אוהב לא רק כיהודי, אלא כ"ראובן" וכ"רחל". השייכות שלו אלי היא בקשר אישי ופרטי!

וכשאדם מגיע להכרה כזו, לא מן הנמנע שגם במצבים הקשים ביותר, וגם כשנראה לו שהוא כבר לאחר יאוש - יזכה ל"פול מצדך אלף ורבה מימינך", אבל - "אליך לא יגש"!

(תפארת שמשון)

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך: אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיך וחי אחיך עמך: (כה, לו)

כתב בכלי יקר: וזיל בתר טעמא כי עיקר טעם איסור הריבית הוא לפי שהוא מסיר מדת הבטחון מן האדם כי כל בעל משא ומתן עניינו נשואות אל ה' לפי שהוא מסופק אם ירויח או לא אבל הנותן בריבית ריוח שלו ידוע וקצוב וסומך על ערבונו שבידו ומן ה' יסיר לבו. ומה שגם הלוה עובר בלאו לפי שהוא מחטיא את המלוה ומסירו מן מדת הבטחון כנודע מדבר המלוים בריבית שרובם מקטני אמנה ואבירי לב הרחוקים מצדקה, מצד כי אין בטחונם בה'. ומה שמותר ליתן בריבית לעכו"ם לפי שכל עכו"ם חזקתו שהוא אלם וגולן אפילו אם הוא כבוש תחת ידך מ"מ דרכו לבא בעקיפין, ואפילו אם ערבונו בידו לעולם אינו בטוח לא בקרן ולא בריח וע"כ תמיד ענינו נשואות אל ה' להצילו מידו וזה טעם איסור הריבית בכל מקום. ומה שהזכיר העני דבר הכתוב בהווה כי סתם עני מוכרח ליקח בהלוואה, ועוד שסד"א שאם הלוה עני אינו עובר כי ההכרח הביאו לזה קמ"ל שאפילו הלוה העני עובר בלא תשימונו. וע"כ נסמכה מצוה זו לפרשת השמיטה כי גם טעם השמיטה הוא כדי שנשים בטחונינו בה':

נביא כאן מעניין הביטחון כפי שמסופר בספר "האיש על החומה" תהלוכות חיייו של הגר"ח זוננפלד זצ"ל:

בגודל מידת בטחונו, לא נמנע הגר"ח מלהשתדל בתפלה ובעשייה שגם אשתו ובני ביתו לא ישימו מבטחם אלא בהקב"ה.

בימי מצוקה, שהוא ואשתו חיו חיי צער ורעבו ללחם, הצטער מאד בצער אשתו ולא היה יכול לראות בצרתה ודאגת לבה. אז נשא ענינו לשמים ואמר: "רבונו של עולם, להתפלל שתזמין לי ממון איני יכול ואיני רוצה, כי מתנת חנם לא אקבל. ולבקש שאמצא אבידה איני רוצה, כי ע"י כך תצטרך לצער אחד מבריותיך, וזה איני רוצה אפילו מגוי, כי איני מבקש שגוי יאבד בכדי שאני אמצא, משום שאיני רוצה להיבנות מצעריו של שום בריה בעולם, ואפילו מנכרי. אלא מבקש אנכי שתתן מדת הבטחון בלבה של אשתי, ואם תמלא בקשתי זו, נמצא אני נהנה ואין העולם חסר כלום, וה' שמע תפילתי, וכל ימיה לא התאוונה על חוסר פרנסה.

רק פעם אחת ויחידה פקעה סבלנותה של צדקנית זו, ולבה האמהי נכמר למראה עולליה המבקשים לחם והיא לא יכלה למלאות את מבוקשם. וכך סיפר הישיש רבי ישראל יעקב ברנשטיין:

גרים היינו בשכונתו של רבי חיים שנים רבות, באחד הימים בשעת הצהרים הקישה הרבנית אשת רבי חיים על דלת ביתנו, ושאלה בעצב ובבישנות, אם נוכל להשאיל לה ככר לחם לארוחת הצהרים.

ויהי הדבר לפלא, כי מימיה לא נהגה הרבנית לשאול משכניה מחוט ועד שרוך נעל, וביחוד צרכי אוכל. נגשתי לארון הקיר ובחרתי ככר לחם אפוי היטב, מעשה ידי אשתי שנהגה לאפות בעצמה את הלחם, והושטתי אותו לרבנית. תוי פניה של הרבנית העידו שרוחה נסער בקרבה. ומכיון שראיתי בכל הענין מקרה יוצא דופן, גברה סקרנותי ועקבתי אחרי הרבנית עד לתוך ביתה.

כשנכנסתי אחרי הרבנית ראיתי שרבי חיים מסב ליד השולחן שותק ומכונס, שווה ומצפה למה שתגיש לו אשתו

הגישה לו הרבנית את הלחם שזה עתה השיגה מהשכן. ואחרי שרבי חיים פרס כדיו ובירך ברכת המוציא, אמרה לו:

- "רציתי להטעימך הטעם כשאין לחם בבית, למען תרגיש בצערי ובצער הילדים שאין לי במה להשביע רעבונם". באמרה מלים אלה פרצה בבכי מר, והוסיפה: גם לחם זה שעליו בצעת עתה שאול הוא מאת שכנו ר' ישראל יעקב.

הצטער מאד רבי חיים על סעודה זו שאינה מספקת, ועוד שהלחם לא משלו הוא, דבר שנגד את הנהגתו, כי מעולם לא שאל דבר מאחר.

דחק עצמו ואכל שיעור כזית שיוכל לברך עליו ברהמ"ז דרבנן, אכל ולא שבע כי לא רצה לשבוע מסעודה שאינה שלו.

כל אותו זמן שרבי חיים סעד את סעודתו הדלה וברך בכוונה ברכת המזון, עמדה הרבנית בפינת החדר השני, כשדמעותיה נגרות על לחייה ואינה יכולה לשלוט ברוחה.

צערה של אשתו, ורעבון ילדיו, נגעו מאד ללבו של רבי חיים, ועם גמר ברהמ"ז אמר, כפונה אל עצמו: "אמנם נדמייתי שגם לה יש מדת הבטחון כמוני, אבל עכשיו שאין הדבר כן, יש לצאת ולחפש פרנסה".

ובדברו כדברים האלה שם את ה'דזובע' שלו על כתפיו, קם ויצא מן הבית "לחפש פרנסה".

אני, שהכרתי את רבי חיים כאיש מופת מהרבה מקרים אחרים, גבר בי יצר הסקרנות לעקוב ולראות איך "מחפש" רבי חיים פרנסה.

הוא עולה במדרגות הרחבות במעלה השכונה, ואני מצדד עצמי בקרבת הקירות בכדי שלא ירגיש בי, רבי חיים סובב ימינה פונה לצאת מהשער שע"י בית החולים "משגב לך" בסמטא הפונה למיידאן, ואני בעקבותיו. הוא עושה כמה צעדים מחוץ לשער ומהלך בכוון לרחוב המיידאן, ואני איני מסיר עיני אף לרגע מתנועותיו.

לפתע הבחנתי שרבי חיים מתכופף. לא שלטתי ברוחי וזרזתי את צעדי בכדי להמציא בקרבתו, בטווח ראייה, והנה אני רואה שהוא מרים מהארץ שני נפוליון זהב.

רק עתה כאילו הרגיש בי, ויפן אלי בשלוות רוחו ויאמר: "נו אפשר כבר לחזור הביתה יש לי ב"ה כבר פרנסה..."

(האיש על החומה)

מצוות השמיטה

היתכן שהעונש על ביטול שמיטה שוה לעונש על שלש עבירות חמורות? כתוב במשנה באבות שאחד הטעמים שגלות באה לעולם זה על שמיטת הארץ, וזה מפורש בתורה בשתי מקומות, בפרשת בהר כתוב שאם תשמורו שמיטה וישובתם לבטח בארצכם ומפרש רש"י שלא תגלו, ובפרשת בחוקתי כתוב מפורש 'אז תרצה הארץ את שבתותיה' והמשנה באבות מונה ארבעה דברים שבגללם באה גלות לעולם - עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, ושמיטת הארץ, גלות זה עונש נורא, אנחנו לא כל כך מסוגלים להרגיש מה זה גלות, אבל מי שיודע מבין שזה עונש נורא ואיום, ובשלמא על שלש עבירות חמורות מובן למה מגיע העונש הנורא של גלות, אבל על שמיטת הארץ? האם זה באותה רמה של שלש עבירות חמורות?

על הקושיה הזו עומד הגר' מרדכי שלמה ברמן זצ"ל בהקדמה לספרו אשר לשלמה, ומבאר דבר נפלא - הגמרא בברכות לה. אומרת כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו מעל, ר' לוי רמי כתוב אחד אומר לה' הארץ ומלואה וכתוב אחד אומר והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה, והגמרא ממשיכה אמר ר' חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה ולכנסת ישראל כו', מבואר כאן בגמרא שבעצם כל דבר שיש בעולם שייך לקב"ה, והזכות שיש לנו לאכול מהעולם הזה היא רק על ידי ברכה, על ידי הברכה זה נהיה שלך, ומה זה ברכה? הכרה שהכל מהקב"ה, וכדי לזכות בפרוסת לחם שאתה אוכל, בתפוח, בעגבניה, בכל דבר שאתה מכניס לפה, על ידי שאתה מכיר שזה של הקב"ה זה מה שעושה לך בזה קנין, במדרש שוחר טוב תהילים פטז' על הפסוק 'אמרת לה' ה' אתה טובתי בל עליך' אומר המדרש אם אכלת וברכת כאילו משלך אכלת, שאם הודית לקב"ה לפני כן אז כאילו טובתי בל עליך, כאילו הטובות הם לא מהקב"ה אלא זה שייך לך.

נמצאנו למדים שהקנין במזון שאנחנו אוכלים זה על ידי ברכה, ומהי הברכה שאנחנו מברכים על ארץ ישראל? באיזו זכות ארץ ישראל שייכת לנו? על ידי השמיטה, כמו שבמזון על ידי הברכה שזה הכרה שהכל מהקב"ה אנחנו זוכים במזון, כך בארץ ישראל על ידי השמיטה שזה הכרה ב'כי לי הארץ' כשהאדם שובת בשנה השביעית הוא מראה שהוא מכיר שהכל מהקב"ה, על ידי זה זוכים בארץ ישראל, אבל אם לא שומרים

שמיטה, אם האדם לא זוכר שהכל מהקב"ה, הארץ גזולה בידו ולכן מגלים אותו ממנה.

מבאר ה'אשר לשלמה' נקודה נפלאה – בשלש עבירות חמורות הגלות היא מחמת חומר העוון, אבל שמיטה הגלות היא לא בגלל חומר העוון, אלא כי התנאי לזכות לשיבת הארץ זה על ידי שמיטה, על ידי שאתה זוכר ומכיר שהכל שייך לקב"ה.

על פי זה רצינו בעז"ה לבאר מדרש תמוה מאד – בפרשת מטות על הפסוק 'ומקנה רב גו' יש מדרש רבה תמוה, המדרש כותב כך 'שלש מתנות נבראו בעולם, חכמה גבורה ועושר, אימתי בזמן שהם מתנות שמים, ומתנות אלו בזמן שאינן באות מהקב"ה סופן להיפסק ממנו, שני חכמים שני חכמים עמדו בעולם אחד מיישראל ואחד מעובדי כוכבים, אחיתופל מיישראל ובלעם מאומות העולם ושניהם נאבדו מן העולם, וכן שני גיבורים עמדו בעולם אחד מיישראל ואחד מאומות העולם, שמשון מיישראל וגלית מאומות העולם ושניהם נאבדו מן העולם, וכן שני עשירים עמדו בעולם אחד מיישראל ואחד מאומות העולם, קרח מיישראל והמון מאומות העולם ושניהם נאבדו מן העולם, למה? לפי שלא היתה מתנתן מאת הקב"ה אלא חוטפין אותה להם, ראיתי שר' חיים בארחות יושר שואל בשלמה עושר אפשר לחטוף, אבל גבורה וחכמה איך אפשר לחטוף את זה? והוא מפרש שלחטוף פירושו שמקבלים את הגבורה והחכמה מהקב"ה אבל לא משתמשים עם זה למה שצריך, למשל – מי שמהרהר בדברי תורה במבואות המטונפות, או מי שלומד בשבת לאור חשמל לא כשר, זה נקרא חטופה בידם.

אני רוצה להציע עוד פשט – כמו שראינו בברכה שאם אדם לא זוכר שהאוכל הוא מהקב"ה הוא נקרא גזלן, וכמו שבשמיטה אם אדם לא זוכר שהארץ היא של הקב"ה זה נחשב שהוא גזול את הארץ, כך כל מתנה שהאדם מקבל חכמה, גבורה, עושר, אם הוא שוכח שזה מהקב"ה והוא מקיים את הפסוק 'ורם לבבך ושכחת את ה' אלוך ואת הארץ אשר נתן לך' ונחשב כחוטף את ה' עשה לי את החיל הזה' מי שחושב אני החכם, אני הגיבור, אני העשיר, מי שחושב כך זה גזול בידו, זה נקרא חטופה בידם, אמנם הוא קיבל את זה מהקב"ה אבל אין לו זכות להשתמש בזה כי הוא לא מכיר שזה מהקב"ה, ואולי הביטוי המעשי של החטיפה היא מה שכתוב בארחות יושר, כי כשאדם לא זוכר שהכל מהקב"ה הוא מתנהג עם החכמה לא על פי מצוות התורה.

והמדרש מביא על זה את הפסוק בירמיה 'אל יתהלל החכם בחכמתו אל יתהלל עשיר בעשרו אל יתהלל הגיבור בגבורתו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי גו' מי שזוכר שהכל מהקב"ה הוא נקרא חכם גיבור ועשיר, אבל מי שמתהלל בחכמתו וחושב שהוא הבעל כשרון, הוא הגאון, הוא החריף, הוא גזלן, ורק מי שידוע שהכל מהקב"ה הוא החכם האמיתי.

וצריך לדעת – הנסיון של כוחי ועוצם ידי נאמר בתורה על עשירות, אנחנו רגילים להביא את הפסוק הזה כשהחילונים אומרים כל הכבוד לצה"ל, אבל הפסוק המקורי נאמר על עשירות, והברכת המזון שלנו 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוך' זה ההיפך מכוחי ועוצם ידי, לזכור שהכל מה' והפסוק הזה שבו כתוב את החיוב של ברכת המזון שזה ברכה יקרה וחביבה שחייבים לברך אותה מדאורייתא, הפסוק הזה הוא חלק מפרשה שלימה, הפרשה מתחילה 'כי ה' אלוך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים גו', וזכרת את כל הדרך אשר הוליךך גו', ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוך על הארץ הטובה אשר נתן לך' והתורה ממשיכה 'השמר לך פן תשכח את ה' אלוך גו', פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ורם לבבך ושכחת את ה' אלוך גו', ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלוך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל' ההיפך מברכת המזון, ההיפך מוזכרת את ה' אלוך, מואכלת ושבעת וברכת, זה פן תשכח, זה ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, הזמן שגורם לומר כוחי ועוצם ידי זה 'פן תאכל ושבעת' אין ארי נזהם אלא מתוך קופה של בשר, וישמן ישורון ויבעט, הזמן שהאדם שבע והוא יושב רגוע זה המבחן האם הוא זוכר את הקב"ה או שהוא אומר כוחי ועוצם ידי, והתפקיד של ברכת המזון זה להוציא מהלב שלנו את המחשבה של כוחי ועוצם ידי, גם מי שקשה לו לכיין כל ברכת המזון לפחות לחשוב את המחשבה הפשוטה הזו, לפחות לזכור את הכונה הפשוטה הזו – כל מה שיש לי זה מהברש"ע, שום דבר לא שייך אלי.

ובפסוק בירמיה מצאנו שהוא מזהיר גם על חכמה עשירות וגבורה, ובמה הנסיון הכי קשה? בעשירות יותר קל להרגיש שזה מהקב"ה מאשר בגבורה, כי עשירות זה דבר שנמצא מחוץ לבן אדם, אבל בגבורה האדם מרגיש שזה עצם המהות שלו, ובחכמה הנסיון יותר גדול מבגבורה, כי גבורה זה דבר ששייך לגוף שזה לבוש חיצוני לבן אדם, אבל חכמה זה דבוק

לנפש שלו והאדם מרגיש שזה שייך לו, והנסיון הקשה ביותר הוא בחכמה! להרגיש שכל הכשרונות שלך, כל מה שיש לך, הכל הכל מהקב"ה!

שמעתי מהגר' יהודה הכהן רפפורט שליט"א דבר יקר – מכל הברכות של שמונה עשרה יש ברכה אחת שמתחילה בהקדמה 'אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה' לא מצאנו כזו הקדמה לשאר הברכות, לא אומרים אתה רופא כל בשר רפאינו כו', אתה מוחל וסולח סלח לנו כו', ולמה דוקא בחכמה פותחים בהקדמה אתה חונן לאדם דעת? והוא הסביר שבשאר הדברים האדם יותר מבין ומרגיש שהכל מהקב"ה, אבל בחכמה יש הכי הרבה נסיון להרגיש שהכל מהקב"ה ולכן צריך להקדים את ההכרה ש'אתה חונן לאדם דעת', והפשט עצמו הוא נפלא מאד, אבל נראה שעיקר הטעם שפותחים באתה הוא כי זה תחילת ברכות אמצעיות, וכמו שבשבת פותחים באתה קידשת, אתה אחד, תכנת שבת, הכל זה לשון נוכח.

אנשים חושבים שכוחי ועוצם ידי זה חטא ששייך רק לאנשים שאומרים כל הכבוד לצה"ל, ולא יודעים שהכוחי ועוצם ידי האורגני שכתוב בתורה נאמר על הצלחות אישיות, רבות! אני עכשיו יושב ומדבר איתכם מאמר נפלא על כוחי ועוצם ידי, אני יכול לחזור הביתה ולהגיד לעצמי: איי איי איזה מאמר נפלא אמרת היום על כוחי ועוצם ידי... כמה שזה היה מאמר נפלא... ובה להיכשל בכוחי ועוצם ידי האמיתי, הכוחי ועוצם ידי הכי מסוכן זה בחכמה, אדם שאומר שיעור טוב, חבורה טובה, בחור שמאד מצליח בלימוד, שם נמצא הנסיון הכי גדול של כוחי ועוצם ידי, וצריך לדעת שכל ההצלחות זה דבר שהקב"ה נתן לך במתנה, כשרונות, קשרים בחברה, עושר, גבורה, אם תזכור שהכל מהקב"ה זה יהיה שלך, אבל אם זה חטופה בידך, אתה לא זוכר שהכל מהקב"ה, אתה גוזל את המתנה הזו ובסופו של דבר יקחו אותה ממך, כך למדנו מדברי המדרש – אם אתה רוצה שהקב"ה ישאיר לך את מה שהוא נתן לך, תזכור כל כל הזמן שזה לא שלך, שהקב"ה נתן לך את הכל במתנה.

המגיד ר' מרדכי דרוק צ"ל היה רגיל לומר – כתוב אצל מנוח 'ולא יספך עוד מלאך ה' להראות אל מנוח ואל אשתו אז ידע מנוח כי מלאך ה' הוא' וביאר בדרך צחות – בדרך כלל כשאדם אומר שיעור טוב, שיחה טובה, מאמר טוב, הוא מגיע יום אחר כך לבית מדרש לקבל משו, לשמוע איך האנשים מגיבים למה שאמר, כך זה טבע בני אדם, וכשמנוח ראה שלמרות שהמלאך עשה כאלה מופתים הוא לא חוזר עוד פעם 'אז ידע מנוח כי מלאך ה' הוא' זה סימן שהוא לא בן אדם.

ואפשר לבאר לפי זה – כתוב בפסוק 'על מה אבדה הארץ על עזבם את תורת' ודרשו חז"ל שלא בירכו בתורה תחילה, איך זה נכנס בפסוק על עזבם את תורת? לא כתוב כאן על עזבם את התורה, כתוב על עזבם את 'תורת' הם לא הכירו שהתורה היא של הריבונות של עולם, הם חשבו שהחכמה היא שלהם, וזה הפשט של בירכו בתורה תחילה הם לא בירכו והכירו שהכל מהקב"ה, ומאד מתוק לפי זה ששני החטאים – שלא בירכו בתורה תחילה, ושלא שמרו את השמיטה, שניהם זה שורש אחד, בשמיטה החטא היה שהם לא הכירו שהארץ מהקב"ה, ובתורה הם לא הכירו שה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. זה מה שאנחנו צריכים לדעת לזכור ולחזור כל הזמן 'כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה'.

(הגר"א דיסקין)

בפרשת השבוע, ישנה מצוה. המצוה הזאת עוסקת באיסור אונאה. יש אונאת ממון ויש אונאת דברים, אלה שני סוגים של אונאות.

אונאת ממון, זה נושא אחד שהתורה עוסקת (כה, יד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו – זה אונאת ממון.

(כה, יז) ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך כי אני ה' אלקיכם.

אומר רש"י – ולא תונו איש את עמיתו. כאן הזהיר על אונאת דברים (ת"כ פרק ד, א), שלא יקניט איש את חברו, ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו, לפי דרכו והנאותו של יועץ, ואם תאמר מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלהיך, היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מאלהיך

באה התורה ומזהירה כאן – אל תגיד התכוונתי לטובה. הקב"ה יודע מה היתה כוונתך.

ספר החינוך, במצוה של"ח, עוסק במצוה הזו, של איסור אונאת דברים, אני רוצה ברשותכם לקרוא כמה שורות מתוך דבריו:

שלא להונות אחד מיישראל בדברים, כלומר, שלא נאמר לישראל דברים שיאייבוהו ויצעורוהו ואין בו כח להעזר מהם... שרש מצוה זו ידוע כי הוא

לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם, וקשה המחלקת כמה קללות וכמה תקלות תלויות בה.

מדיני המצוה. כמה אזהרות וכמה זרזין שהזהירונו זכרונם לברכה בענין זה שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לבישים, והפליגו בדבר עד שאמרו (שם), שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, וראוי להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהיה נשמע חרוף לבני אדם, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאד ללב הבריות, והרבה מבני אדם יקפידו עליהם יותר מעל הממון. וכמו שאמרו זכרונם לברכה (שם) גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שבאונאת דברים הוא אומר ויראת מאלהיך וגו'. ולא יהיה באפשר לכתב פרט כל הדברים שיש בהן צער לבריות, אבל כל אחד צריך להזהר כפי מה שיראה, כי השם ברוך הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיזותיו, כי האדם יראה לעינים והוא יראה ללבב... ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ואפילו בקטנים, ראוי להזהר שלא להכאיב בדברים יותר מדאי, וזולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבני ובנותיו בני ביתו של אדם, והמקל בהם שלא לצערם בעיניהם אלא ימצא חיים ברכה וכבוד. והעובר על זה והכאיב את חברו בדברים באותן שפרשו חכמינו זכרונם לברכה בבעל תשובה ובחולה וכיוצא בהן עבר על לאו זה, אבל אין לוקין עליו, לפי שאין בו מעשה. וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל יש ביד האדון המצוה על זה, יתעלה ויתברך.

אלה הדברים שכותב ספר החינוך והוא מזהיר מאוד, באונאה של ילדים קטנים, וצריך לדעת, שלפעמים אנשים מבוגרים, חושבים שזה משחק עם ילדים ומשתעשעים איתם. ההשתעשעות הזאת, היא איסור אונאה – אם הוא דופק לילד על הגב, והילד מסתובב אחורה ובינתיים הוא סוחב לו את השקית ממתקים, שהוא הביא מהבית ואז הילד מסתובב חזרה ושואל, איפה הממתקים?!

והוא אומר לו בגיחוך – הינה!

זהו איסור אונאת דברים בקטן, וקטן הוא לאו בני מחילה, לכן אומר לנו ספר החינוך – תדע לך, שקטנים, אם אתה מצער אותם, שזה לא בשביל חינוך, אלא בגלל שזה שעשוע אצלך לגנוב לו את המפתחות, או שעשוע אצלך לקחת לו את השקית עם הגוגואים, זו לא סיבה שתעשה לו את זה, ולכן מזהירה אותו התורה, על איסורי אונאת דברים.

מה זה אונאת דברים? למה הכוונה?

מביאה הגמרא (בבא מציעא נח, ב) כמה וכמה דוגמאות, בואו ונקריא אותם, כדי שנכנס לסוגיה:

באונאת דברים הא כיצד אם היה בעל תשובה אל תחיל להתפלל באיזה בית הראשונים – ברוך ה' הוא בעל תשובה, התחיל להתפלל באיזה בית הכנסת מסוים, הוא מגיע לגבאי ואומר לו – תשמע, אני חדש בדת, אבל ראיתי שיש שיטה של המגן אברהם, שהקריאת שמע היא לא כהשיטה שנוהגים כאן, כשיטת הגאון מוילנה, אולי ננהג כשיטתו של המגן אברהם?

בא אחד ואומר – תראה אותו, עד לפני שבועיים היה עם קוקו, פתאום נהיה המגן אברהם?! תגיד תודה שיש הגאון מוילנה...

אומרים חז"ל – אל תזכיר לו את זה שהוא פעם לא היה בעל תשובה. אותו דבר גר שהתגייר, אל תגיד לו זכור מעשי אבותיך.

אותו דבר, אם הוא בא ואומר – תראה, אתה מדבר דברי תורה, לפני שבועיים אכלת נבלות וטרפות מה אתה מדבר דברי תורה?! מי אתה בכלל?!

כל מעשה כזה, הוא מעשה של אונאת דברים.

הגם, שראיתי במפרשים, שאם אתה אומר לגר – "אכלת נבלות וטרפות", אין בזה שום בעיה, זה לא אונאה, כיון שלא היה לו שום איסור, לאכל נבלות וטרפות, אז מה הבעיה? לפני זה לא היה לו שום בעיה.

ולכן, השאלה היא, אם יש בזה אונאה או אין בזה אונאה, כי לפני זה לא היה לו שום איסור.

כל האיסור הוא למי שהינו יהודי, למי שאינו יהודי, אין לו איסור בכך, אז מה יש לך לעורר על זה? בכל אופן, ממשיכה הגמרא – **אם היו יסורין באין עליו אם היו חלאים באין עליו או שהיה מקבר את בניו אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוו**

אמרו לו חבריו של איוב – מגיע לך! ככה הם אמרו לו, ולכן אסור לעשות את זה, זה אונאת דברים.

וחז"ל עצמם שואלים – אז למה חבריו של איוב עשו את זה?

ועונים חז"ל – שחבריו של איוב עשו זאת, כיון שהוא התלונן על מידת הדין.

אמרו לו – מה אתה מתלונן על מידת הדין? מגיע לך!

אבל אסור להגיד לאדם – תשמע, נפלת? אתה חולה? תבדוק, אולי יש לך באמת בעיות?!

הוא חולה? אתה צריך לעודד אותו, לא להגיד לו זה בעיה שלך, אל תצער אותו.

ממשיכים חז"ל ואומרים – אם היו חמרים מבקשין תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם – בן אדם מחפש הלוואה, מחפש גמ"ח, ואתה יודע, שהבן אדם שאתה שולח אותו אליו, אין לו אפשרות בכלל לעזור לו, אתה עובר על איסור אונאה.

ר"י אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב – אתה רוצה לקנות, ואתה יודע שאין לך כסף לקנות. אתה בא למוכר, אתה אומר לו "אני רוצה לקנות", ואתה יודע שאין לך כסף בכלל, זה איסור אונאה.

זה נפוץ היום מאוד, אנשים שמחכים בתחנות לאוטובוסים, ובשלטים מופיע שהאוטובוס שהם צריכים יגיע בעוד חצי שעה. מה עושים חצי שעה?!

נכנס לחנות נעליים ומתחיל למדוד את כל הנעליים בחנות, עד שנשארו לו שלוש דקות לאוטובוס.

אומר לבעל החנות – לא ראיתי מספיק דוגמאות, אבוא בלי נדר פעם אחרת.

אדם שעושה את זה, עובר על איסור אונאה. הדבר הכי פשוט הוא, להיכנס לבעל החנות, ולהגיד לו תשמע, אני יכל להעלות אותך על סולם שלוש פעמים למדוד נעליים, בא אני יקל עליך, אני בסכ"ה רוצה מזוג.

במקום להטריד אותך, ושתעלה על סולמות, אני אומר לך – אני לא מתכוון לקנות, אני רק רוצה לשבת בחנות, עד שיגיע האוטובוס.

אותו דבר אדם שסתם נכנס לחנות לשאול שאלות – כמה עולה מיקרוגל, כמה עולה זה כמה עולה זה...

חז"ל אומרים, שהוא נוטע אשליות בלב המוכר. אבל אם אתה נכנס לחנות במטרה, שבאמת אתה רוצה לקנות מוצר מסוים, אבל אתה פשוט עושה "סקר שוק", אז אתה אומר למוכר "אני מתעניין במוצר של המוצר הזה", אז זה בסדר.

אל תיטע בו אשליות, אומרים חז"ל, כאילו אתה קונה. כי ברגע שאתה נכנס לו לחנות, הוא כבר מתחיל לפנטז על הרווח שהוא הולך לעשות על המוצר שתקנה ממנו.

תגיד לו על ההתחלה, שאתה לא מתכוון לקנות מוצר כרגע, יצאת ידי חובה.

השיעור שלנו היום, הוא לא להביא דוגמאות לאונאה, לכן הבאתי רק מגוון דוגמאות, כדי שיהיה לנו איזה שהיא מידה לדבר.

ראיתי בספר אחד, שיהודי יקר מהעיר צפת כתבו, ושם הוא מביא כל מיני דוגמאות לאיסורי אונאה, בין היתר הוא מדבר על הרכישות שאנשים עושים כיום, דרך האינטרנט, כי הרכישות יותר זולות שם.

אדם יכל לרכוש נעליים של חברה ידועה בחמישים אחוז פחות, אבל באינטרנט אין לך מדידות כמו בחנות, אז איך תדע איזה מידה אתה צריך בנעל מסוימת?

אתה הולך לחנות שליד הבית, אומר למוכר תביא לי בבקשה את הנעל הזאת של נייק, מידה 41.... לא זה קצת רחב לי, תביא לי את הדגם השני, מודד מסתכל, יופי זה מתאים!

מוריד את הנעל, רום את הדגם ואומר למוכר תודה רבה, אבוא פעם אחרת כבר.

הלך והזמין את אותה נעל באינטרנט, וכך חסך חמישים אחוז.

עשה את זה, חסך חמישים אחוז, אבל עבר על איסור אונאה – אתה מצער את המוכר, מריץ אותו על הסולם, כדי שאתה תקנה ביותר זול אחר-כך. זה איסור אונאה, צריך לדעת שאסור לעשות את זה. אתה יכל לעשות את זה, אם אתה מיידע אותם.

תגיד למוכר – תשמע, אני מתכוון לקנות באינטרנט את הנעל, יותר בזול, אז תעשה טובה ותעזור לי.

כל הדברים האלה, קדושים לאיסורי אונאה. הבאנו רק את הדברים האלה, כדי שנחוש את זה על בשרנו, על מה מדובר כאן, באיסורי אונאה, מה הרגישות של רבותינו, סביב העניין הזה לצער אדם, גם אם אתה לא פוגע בו ואתה עולב בו, שאתה אומר לו זכור מעשיך הראשונים, תזכור מי היה אביך, מי היה סבך.

כאן זה לא ככה, כאן אתה עושה לו נקודות אחרות, שנוגעות לגמרי באפיקים אחרים, אבל גם זה נקרא בשם אונאה, כי אתה מצער את האדם.

ממשיכה הגמרא (בבא מציעא) עד כמה העניין של האונאה חמור - א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויקרא כה-יז/לו/מג ויראת מאלקיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלקיך ור' אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו רבי שמואל בר נחמני אמר זה ניתן להישבון וזה לא ניתן להישבון צער של הגוף אי אפשר להשיב, וצער ממנוני אפשר להשיב.

מסיימת הגמרא ואומרת, דבר שמאוד מאוד אקטואלי - אמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה - הנשים מאוד רגישות למילים שאתה מוציא מהפה. הגבר\ באופן עקרוני, הוא יותר חזק, אתה אומר לו משהו, לא תמיד על המקום הוא מתפרץ, אבל אצל אישה, היא יותר רגישה, וברגע שאתה פותח את "הצרורות" של הלשון, לפעמים זה יכל להביא אותה לדמעה, וחז"ל אומרים, שאדם צריך להזהר שלא לפגוע באשתו.

כולנו מכירים את דברי הגמרא (כתובות ס"ב, ב) - דרב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא הוה רגיל דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי יומא חד משכתייה שמעתא הוה מסיכא דביתיה השתא אתי השתא אתי לא אתא חלש דעתה אחית דמעתא מעינה הוה יתיב באיגרא אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה - רב רחומי התעכב בבית המדרש, אשתו הורידה דמעות, יצאה קורה מבית המדרש ונפלה על ראשו, והרגה אותו במקום.

שואל ר' חיים שמואלביץ בספרו - מה היא הרוויחה? היא בכתה כי בעלה איחר, אז היא הורידה דמעות. מה היא הרוויחה?

אמר ר' חיים שמואלביץ - זה פירוש הדבר, כוחה של דמעה. הכוח שיש לדמעה של אישה, פועל דברים עצומים בשמים.

אומרים חז"ל - אף עפ"י, שכל השערים ננעלו, שערי דמעה לא ננעלו. ברגע שהאדם מוריד דמעות, אז השערים המיוחדים, הנקראים שערי דמעה, נפתחים, והדינים בשמים נעשים אחרת לגמרי.

ממשיכים חז"ל ואומרים (גמרא בבא מציעא) - א"ר אלעזר מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר (איכה ג-ח) גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי ואע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו שנאמר (תהילים לט-יג) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש... אמר רב חסדא כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה שנאמר (עמוס ז-ז) הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך א"ר אלעזר הכל נפרע בידו שלח חוץ מאונאה שנאמר ובידו אנך

אומרים המפרשים - בכל דבר שהקב"ה שולח מלאך, המלאך לא "נוסע בטיסה ישירה", הגמרא בברכות אומרת, שיש מלאך שיש לו שתי תחנות יש מלאך שיש לו ארבע תחנות, מלאך המוות יש לו שמונה תחנות. הקב"ה אין לו תחנות, ברגע שהוא יוצא, הוא מיד נפרע מבני האדם, ולכן האיסור אונאה כ"כ חמור - ובידו אנך - הקב"ה בעצמו, "מחזיק" את הפלס, כדי להעניש אנשים, שיש בהם ענייני אונאה שמצערם אנשים.

ממשיכה הגמרא ואומרת - א"ר אבהו ג' אין הפרגוד ננעל בפניהם אונאה וגזל וע"ז.

מה הכוח שיש לענין של אונאה, ששום דבר לא ננעל בפניהם?

אז רוב המפרשים אומרים, שהסיבה היא, כי אנשים שאתה מציק להם, דומעים. אנשים שאתה מצער אותם, הם פורצים בכבי.

יכול להיות שהם לא עושים את זה בפניך, יכול להיות שהם הולכים הביתה ושם הם עושים את זה, כשהכל סגור. אבל באופן עקרוני, אם אתה פוגע בבן-אדם, גם אם זה לא פורץ עכשיו, זה יפרוץ יום אחרי, ואחרי שאדם דומע, הדמעות פועלות בשמים - כל השערים ננעלו, חוץ משערי דמעה, ולכן הדמעות הללו, פועלות את פעולתן, וכותבים המפרשים - שאף עפ"י שבכל מצוה, אתה יכל להגיד - זכות עולה לו. יש לו זכויות. הקב"ה יכל לעקב את זה, בסיבות מסוימות, בענייני אונאה, שום דבר לא מעכב, הקב"ה בא דין וחשבון עם אדם שמצער את הזולת,

ולכן אומר ספר החינוך, שהמצוה הזאת היא כ"כ נוראה וכ"כ חזקה, בגלל ענייני המחלוקת, שבני אדם מצערים אחד את השני.

לכן באה התורה והזהירה, על איסורי האונאה. (ברוך שאמר)

וצוית את ברכתי לכם (כה, כא)

"השתגעתם? באמת החלטתם לא לעבוד בחלקת האדמה שלכם שנה שלמה? אתם רוצים למות מרעב? אין לכם מה לעשות???"

אלו היו התגובות הנדממות של תושבי המושב 'שער אפרים', לפני קרוב לחמישים שנה, כשפשטה השמועה כאש בשדה קוצים שר' יעקב שעייבי ז"ל, אב למשפחה ברוכת ילדים, החליט ביודעין שלא לעבוד בשדה בשנה הקרובה, שנת השמיטה תשל"ג, ולשמור מכל משמר על כל הלכות השמיטה כדת וכדין.

המשפחה החלה סובלת מהצקות ומהתנכלויות, אולם ההורים עמדו כצור חלמיש. וכדי שהניסיון יהיה קל יותר, קם ר' יעקב ועשה מעשה; הוא שרף את אדמת השדה הפורייה שלו, והשאיר אותה בורה וריקה, שנה שלמה...

מה שקרה בהמשך עלה על כל דמיון.

לקרוא ו(לא) להאמין...

הסבא מייסד את המושב

אל המושב 'שער אפרים' שבמזרח השרון, צמוד לכביש 6 שעל יד טול כרם, הגענו בבוקרו של יום, לשיחה מרתקת עם בנו של ר' יעקב (שנפטר לפני עשר שנים ב"ד בשבט תשע"א), הרה"ג רבי ירוחם שעייבי שליט"א, מרביץ תורה בעיר בני ברק. הוא חווה כילד את אותה שנת שמיטה, ועתה הגיע במיוחד הנה לשחזר לפנינו - כאן על שפת שדהו של אביו ז"ל - את ההתרחשויות המדהימות של אותם ימים.

את המושב 'שער אפרים' ייסד סבו, מורי שמעון שעייבי שעלה ארצה מתימן, ושמו של המושב ניתן לו בשל הרי שבט אפרים הסמוכים. בצעירותו שהה מורי שמעון הרבה בעדן, המדינה הסמוכה לתימן, ורכש בה השכלה כללית. הוא גם היה איש ציבור, תלמיד חכם ומורה דרך לרבים. כך עסק בהעלאתם של יהודי מחוז ש' ע.י.י. (על שמו נקראה המשפחה) לארץ ישראל, כנציג התושבים.

תחילה שוכנו מורי שמעון ומשפחתו ב'אל-ח'אלצה', הכפר הערבי הצפוני שעל אדמותיו הוקמה העיר קרית שמונה, ומשם הוא ניהל עם השלטונות משא ומתן לשיכון העולים, עד שהגיע לכאן. הוא הקים את המושב 'שער אפרים', והיה הרב של המושב, המזכיר, הגזבר, המוהל, האחראי על המקווה. הוא היה הכול.

"הם הגיעו לכאן בחודש אלול" - מספר לנו הנכד הרב ירוחם - "ביום כיפור נפטר התושב הראשון. אפילו בית קברות לא היה. במוצאי החג קברו את המנוח מחוץ למושב, וקידשו את המקום לחלקת בית קברות. כך התנהלו אז ענייני המושב".

החיים ב'שער אפרים'

בנו של הרב, יעקב, הקים את ביתו עם זוגתו לבית ברזילי, גם היא תושבת המושב. בנם, ר' ירוחם, מתאר לנו את ההווה במושב: "כל החיים של התושבים התנהלו בתוך המושב. האנשים כאן התפרנסו מחקלאות. הם עבדו בשדות, בגידולים, ברפתות. אפילו את החתונות עשו כאן בחצרות. בימת התזמורת ושולחן הכבוד מוקמו על עגלה; ביום היא הייתה רתומה לטרקטור, ובלילה - כשהייתה חתונה - היא שימשה ככמה. כולם חיו ביחד, בתוך המושב. היו שניים או שלושה אנשים שעבדו בחוץ, והם היו חריגים בנוף; 'אלה שיוצאים בחוץ'..."

אופי החיים הזה גרם למושב, ואולי גם למושבים אחרים, להיות מנותקים לגמרי מהחיים סביב, והועיל מאוד לאנשי השמאל ששלטו בהם ובפרנסתם במשך עשרות שנים. הרב שעייבי מתאר את ההתנהלות: "אף אחד לא עבד עצמאית. הייתה אגודה שניהלה את החקלאות. התושבים קיבלו זרעים מהאגודה והעבירו את הגידולים לאגודה. התושבים קיבלו דמי כיס'..." - הוא אומר באירוניה.

הוא נוקט בדוגמה מקוממת. כשהחליטו השלטונות לחבר את שער אפרים לתשתיות של מים וביוב, נודע להם שחלק מתושבי היישוב הפסיקו את השימוש בפנקס האדום המפלגתי שלהם, והעדיפו אגודה אחרת; בתגובה הם הפסיקו את עבודת התשתיות למושב, כעונש...

צעקו לי מהבתים...

הרב ירוחם מבהיר: "אני מספר את זה כדי שתבינו את הרקע. אבא שלי, בהחלטה האיתנה שלו לשמור שמיטה, יצא נגד הממסד. נגד השלטון המתנשא והחזק ונגד כל המוסכמות החברתיות. בעצם, נגד מציאות

נסדר לך 'עבודה בחוץ'... (מושג שנשמע לנו כמו טיסה לחו"ל...). בוא תהיה טבח. אבא צחק ואמר: אפילו חביתה אינני יודע איך מכינים. אמר לו הדוד: אל תדאג, בוא איתי לבית ספר פלוני ב'ח'ר'ב ל'א'ת' (יישוב דרומית לחדרה), תהיה שם שבוע, ואלמד אותך את רזי המקצוע. אבא שמע לעצתו, ובתוך שבוע ידע יפה את תורת המטבח. על אתר הוא הפך להיות הטבח של בית הספר. אז פרנסה כבר הייתה. אוכל היה לנו... אבל הסיפור לא הסתיים...

הלם במחלבה

"עובר חודש, הפרות שלנו כאמור אוכלות רק חציר ותערובת. אנחנו חולבים אותן ומעבירים את החלב למחלבה שבמרכז המושב. בכל יום נהג האחראי לרשום את כמות החלב מכל רפת ולעביר את התצורות למועצת החלב ששיווקה אותו. בסוף החודש היינו מקבלים סיכום, כמה חלב הניבה הרפת שלנו, ולפי זה מקבלים את התשלום. כעת, כעבור חודש שבו הפרות אינן מקבלות המספוא הטרי, לא ציפינו לכלום. למרבה התדהמה, האחראי מסתכל בנו במבט מוזר, ומראה לנו את כמות החלב. היינו בהלם. כמות החלב הייתה גדולה מבכל חודש! לא זו בלבד שהכמות לא פחתה, אלא היא עלתה, ללא שום הסבר טבעי!

חודש לאחר מכן ההפתעה גוברת. הכמות גדלה אף יותר מהחודש הקודם. בחודש השלישי התנובה גדולה עוד יותר, וכך מחודש לחודש - במשך כל שנת השמיטה - כמות החלב שברה שיאים חדשים!"

ומה אמרו על כך במושב?

"כיצד אתאר לך קידוש ה' ענק כזה שנהיה במושב! אנשים לא האמינו, אך הנתונים היו רשומים שחור על גבי לבן! שנת השמיטה חלפה בשלום. הייתה פרנסה. אבא גם הרשה לעצמו לרכוש רכב, שהרי הוא 'עובד בחוץ'... למי היה רכב באותם ימים במושב?... וכפי שאמרתי, קידוש ה' היה גדול. כל המנאצים והמגדפים הרכינו ראש והבינו שיד ה' הייתה כאן. השגחה עליונה. הקב"ה קיים את הבטחתו של 'וציוותי את ברכתי'. אבינו אב הרחמן אומר לנו: אל תחששו. תשמרו שמיטה, ואני אשלח לכם את ברכתי. ראינו זאת במוחש"..." אבל הסיפור לא הסתיים...

הפתעה בקצה הערוגה

שנת השמיטה הסתיימה, אבל במועצת הירקות, שנשלטת על ידי השלטון המנוכר, לא עיכלו את המרד של יעקב שעייבי, המושבניק העקשן משער אפרים, שהראה לכולם מהי יד ה', וכיצד היושב במרומים אינו מזניח את בניו אהוביו. ההסדר היה שבכל עונת זריעה הם מחלקים את השתילים ומקבלים את התנובה. האיכר צריך לעבוד בשדה, לגייס פועלים, להזיע, ובסוף להעביר את היבול אליהם. והם, ברוב חסדם, מעבירים תשלום מינימאלי. כך הם שלטו שלטון ללא מצרים בשכבות החלשות, ביגיעי הכפיים שעלו ארצה מארצות המזרח.

ר' ירוחם: "הם ציפו לבואו של אבא, ואז תכננו לומר לו: לך הביתה, לא צריך אותך יותר. להשאיר אותך בידיים ריקות. אימא, ברוב פקחותה, אמרה מייד לאבא, אל תלך אליהם. הם יענישו אותך על שנת השמיטה. אבא הכניס אפוא לשותפות בשדה את אחד התושבים המבוגרים יותר, שחיפש במה להשקיע, ורכש בכוחות עצמו את השתילים לעגבניות. אבא שתל עגבניות בשדה השרוף שהיה ריק שנה שלמה."

ר' ירוחם מוסיף ואומר שהטיפול בעגבניות הוא מורכב למדי. צריך לשתול אותן בערוגות ישרות מאוד. כשהשתילים מתחילים לצמוח, חייבים לתחום את הערוגות באמצעות מקלות תחובים באדמה, ובין מקל למקל קושרים שורות אחדות של חוטי ברזל, כדי להחזיק את הצמח שלא יתפזר. כששיח העגבניות צומח לגובה, היבול טוב יותר וגם נקי יותר.

"כל הטיפול הזה" - מסביר הרב שעייבי - "דורש המון כוחות ועלויות עד לקטיפה. גם הקטיפה עצמו דורש התארגנות של גיוס עובדות מהכפרים הערביים שמסביב, כמה פעמים בכל עונת קטיפה, והכול מוטל על כתפיו של הממונה על הקרקע, שהוא אבא שלי."

ובינתיים, אבא אינו ישן בלילות מרוב דאגה. כיצד ישווק את העגבניות? הוא לא מכיר אף אחד. מועצת הירקות ותנועת המושבים שבכל השנים משווקות את היבול של מאות המושבים בארץ - מחרימות אותו! - משחזר ר' ירוחם את אשר אירע אז.

"הגיע יום הקטיפה הראשון. שש בבוקר. העובדות הערביות גויסו במאמצים רבים על ידי אבא, והן מתחילות במלאכה. עליהן להיות מיומנות בעבודתן, כדי לקטוף את העגבנייה בצורה נכונה כדי שתישמר. בסוף השורה ניצבות עובדות אחרות, שמתפקידן למיין את העגבניות בארגזים לפי סוגים, סוג א', סוג ב' וכן הלאה. ואז עובר שם 'מדריך החקלאות', וכל העלילה מקבלת תפנית חדשה..."

החיים שהוא הכיר. הוא עשה זאת לבד, בהחלטה אישית, ללא כל עידוד מגורם כלשהו; לא בשביל שיהיה כתוב עליו בעיתון, ולא בשביל שיישאו אותו על כפיים בהערצה ברחובות בני ברק... להיפך, הוא הכניס עצמו לחרפת רעב ולנידוי חברתי. והוא עשה זאת רק כי כך כתוב בתורה, גם אם כל העולם נגדו!"

ר' ירוחם נזכר שכאשר הלך ברחוב, צעקו לו מהבתים ומהחצרות: 'אתה הולכים למות מרעב בגלל אבא שלך!...'!

ומה הרגשת?

"הייתי בסך הכול ילד. אבל מאחר שהייתי הבכור במשפחה, באמת לקחתי ללב. ואכן, פחדתי שבאחד הימים נמות חלילה מרעב. מי יביא לנו אוכל? אין קרנות צדקה, אין קרן השביעית, אין סביבה תומכת ואין קופה קהילתית. אתה מבין באיזו יראת שמיים מדובר מבחינת ההורים שלי? מחליטים להם הורים למשפחה ברוכת ילדים, במושב נידח, לקיים את השמיטה, רק בגלל שזה רצון ה'. נטו! בלי שום כוונה אחרת."

מה אבא גידל בשדה?

"הוא גידל כאן ירקות לאכילה ומספוא לְבָקָר. המספוא הזה נקרא: עשב רודוס. בימים כתיקונם, הוא האכיל את הפרות שלנו מהמספוא שהוא עצמו גידל. המשמעות בהחלטה לשמור שמיטה הייתה נוגעת לא רק לגידולים בשדה, אלא גם למחיייה של הבקר שלנו. אם אין מספוא, אין במה להאכיל את הבהמות. בלית ברירה, צריך לרכוש תערובות וחציר, מאכלים לא מזינים שגם עולים כסף וגם מפחיתים את תנובת החלב של הבהמות. זאת לעומת המספוא, כירק טרי, שגורם לתנובה מוגברת. אם אבא מחליט לשמור שמיטה - אין ירקות, אין מספוא, צריך לשלם על התערובות, תנובת החלב פוחתת, אין עבודה, אין כלום. השלך על ה' יהבך פשוטו כמשמעו ממש. רק לעשות רצון קונו."

למען האמת, אבא התכוון תחילה להשאיר את גידולי המספוא, כי זה רק בשביל הבהמות, ולא בשבילנו. אבל אימא ע"ה אמרה בהחלטיות: אם החלטנו לשמור שמיטה, אז עד הסוף! וכפי שאמרתי, לא היה עידוד מאף אחד. תבין את המציאות של אותם ימים. מציאות של עבודה, גידולים, אוכל; בלעדיהם - אין מה לאכול. לא הייתה מציאות אחרת במושב הסגור, כשאף אחד מהעולם החיצון אינו יודע עלינו..."

צינור השפע מתחיל לפעול

איך הוא הצליח לעמוד בניסיון, לראות את כ-ו-ל-ם יוצאים בחזרה אל השדות, והוא נשאר בבית?

"איך הוא הצליח לעמוד בניסיון? זה לא היה פשוט, כמוכן. אבל בשביל להקל את הניסיון הוא הלך ו... שרף את הקרקע שלו. את השדה שלפנינו, במטרה לשרוף את השרשרים שעוד נותרו באדמה... כי אם השרש נשאר, המספוא יכול לצמוח שוב, מה שעלול היה להעמידו בניסיון של קצירת התבואה. לכן הוא שרף לגמרי את הקרקע, כדי שהשרשרים לא יישארו כלל... שוב הגדירו אותנו כמשוגעים. גידפו אותנו. אמרו שאנחנו מתאבדים. ואנחנו הילדים פחדנו באמת. אתה מבין איך נכנסנו לחודש אלול של ערב שנת השמיטה? נותרו רק שיירי מספוא מהשנה האחרונה. אין פרנסה בשנה הקרובה. יש ירידה בתפוקת החלב, ובתוספת אנחנו גם מושמצים מכל עבר."

אנשים רבים שמתמודדים עם ניסיונות בוודאי שואלים עכשיו: במה אפוא התחזקתם?

"אימא שלי ע"ה הייתה מקור החוזק שלנו. אני זוכר שבסעודות השבת של חודש אלול אימא חזרה ועודדה אותנו: 'אל תדאגו. לא מפסידים מעשיית רצון ה'. אל תפחדו'. אימא הטעינה אותנו בהרבה ידישקייט, וזאת על אף שהיא למדה בסך הכול עד כיתה ח', ולאחר מכן יצאה לעזור להורים. היא ודאי לא למדה בסמינר, אבל היא הייתה ספוגה באמונה תמימה, ואותה היא החדירה לנו בעצמות. מדי שבת היא דיברה על ליבנו שנהיה חזקים ושמחים, והבטיחה שלא נפסיד מכל הסיפור. היא העמיקה בנו את העמידה בעקרונות התורה, את הגאווה על כך שזכינו לשמור שמיטה, והיא אכן הצליחה. שוב לא הלכנו ברחוב בראש מורכן. היא הטעינה אותנו בעוצמות של כוח. הפסקנו לפחד מה ידעה. היינו בטוחים שיהיה טוב."

ומה קרה כשהתחילה שנת השמיטה?

"עבר עלינו חג מרומם! ראש השנה של 'ושבתה הארץ שבת לה'. יצא החג, והגיע 'צום גדליה'. אם חשבנו שאף אחד בחוץ אינו יודע עלינו (למי היה מכשיר טלפון אפילו...), התברר שהיה אחד כזה. לאבי היה גיס תושב 'אליכין', יישוב כאן באזור. הוא הגיע במיוחד לביתנו, נקש על הדלת ואמר לאבא: טוב, שמענו שהשתגעת... אבל אני פוחד על הילדים שלך. בוא

המקובלות, נכנס לפתע לחדר אחד מהחברים הישישים למפלגת השלטון והתיישב ביניהם, ופתאום הוא דופק על השולחן ועוצר את הדיון.

'אתה שעייב? משער אפרים?' הוא שואל את אבא.

אבא משיב בחיוב.

'חברים! האסיפה ננעלה ברגע זה. האדם שלפנינו זכה במכרז! הוא קבע בנחרצות.

התברר שהיה זה אותו 'מדריך חקלאי' שהכיר את אבא מסיפור העגבניות...

כמה שילם הקב"ה להורים שלי על אותה שנת שמיטה..."

(מרוה לצמא, בשלח תשפ"א)

את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה' (כו, ב)

וברש"י: אני ה': נאמן לשלם שכר.

"כל שומר שבת... שכרו הרבה מאד".

לפעמים נראה כי שמירת השבת מסכנת את האדם ועלולה לפגוע בו, אולם שוב ושוב מוכח כי ההפך הוא הנכון, ודוקא בזכות ההקפדה על שמירת השבת זוכה האדם לנסים ולנפלאות.

בספר "זכרון יעקב" מובא בענין זה המעשה הבא.

בעיר קטנה בליטא במחוז קובנא חי לו יהודי נכבד מאד, איש ספר ובעל בעמיו, לפרנסתו נהל האיש בית מרוח, ומלבד מרתף של יין הקים שם גם מקום שעשועים (כמו ביליארד), והאצילים הפולנים אהבו מאד להתאסף, להשתעשע שם ולהשתכר להנאתם.

חיי הכבוד והרוחה שהיו מנת חלקו של היהודי לא הסיחו את דעתו מקביעת עתים לתורה, ונעימותו גרמה לו שיהיה נכבד ורצוי לכל יודעיו ומכריו.

בשנת קצ"א, עם סיום מרידת הפולנים, שבו צבאות רוסיה מורשא ואחד הגנרלים הרוסיים בחר לעבר עם כל גדודיו דרך אותה עיר, הוא הגיע לשם בליל שבת כשהוא וכל חיליו עיפים ויגיעים מטלטולי הדרכים.

כששמע שבעיר קיים בית מרוח ומרתף יין, שלח מיד אחד ממשרתיו על היהודי כדי לקנות ממנו יין טוב.

כשראה הגנרל את המשרת שב בידים ריקות, כעס מאד, הוא שלח אל היהודי שני חילים נוספים שיעבירו בשמו פקדה נחרצת "עליו למכר להם יין ללא שהיות!"

אולם החילים שבו וסיפרו כי היהודי השיב להם, שלו אסור לסחר ולמכר בשבת קדש, אך הוא מסכים לתת לגנרל את המפחות בית המרוח, שיקח בעצמו כל דבר שיחפץ בו לבו.

כשנמסרה התשובה האמיצה לגנרל התעוררו בו רגשי התפעלות כלפי בעל בית המרוח, והוא בקש לפגש אותו פנים אל פנים, ולהתחקות אחר מהותו, האם הוא רק יהודי חצוף ועז פנים המעז להשיב ריקם את פני הגנרל הגדול בתשובות מתגרות, או שמדבר באמת באדם ערכי, המוכן למסר את כל רכושו עבור עקרונות דתו.

בא אל בית היהודי, ונדהם, הבית הגדול והמפאר היה מואב היטב, ומנורות רבות דולקות הציצות מכל פנה, נקיון וסדר נפלאים שררו בו, השלחן היה ערוך ברב הדר, בני הבית היו לבושים במלבושים מלכותיים, ואצילות פניו של בעל הבית נכרה מכל תנועותיו, אפילו גוי מגשם כמוהו יכול היה להבחין על נקלה באוירה של קדשה ומלכות החופפת על הבית.

הוא הציג את עצמו לפני היהודי, ונסה להבין, איך יתכן שלמרות תארי הכבוד המרבים שלו, ומעמדו החשוב הוא מעז להשיב פניו ריקם.

השיב היהודי, "יסלח לי כבודו, אבל ישנו בעולם אחד שהוא גודל ונכבד ומרומם ממך, וגם גדול ונכבד מאנשים חשובים ממך, הלא הוא הקב"ה. כל העולם כלו חייבים לשמע לו, וכשהוא מצוה אותי שלא אעסק במשא ומתן בשבת, מה ביכלתי לעשות!?"

אבל אדוני הנכבד, אם כבר זכיתי כעת לכבוד הגדול בבקורך האישי בביתי, אשמח מאד לארח אותך, אנא ממך, השאר אצלי, וכבד אותי בכבוד הגדול הזה!"

נהנה הגנרל מתשובת היהודי, ונשאר בביתו, עד מהרה הגש לשלחן יין טוב, והגנרל התענג עליו, בנוסף לכך גם טעם מכל המאכלים היהודיים המסורתיים אשר נעמו לו מאד.

ר' ירוחם מחייך: "הו, זה היה מושג. בדרך כלל היה מדובר בקיבוצניק המשתייך למייסדי המדינה... פרופסור מתנשא, שבשביל המושבניקים הפשוטים הוא היה כמו יצור נדיר מהעולם החיצון... הוא נקרא 'מדריך חקלאות', אבל תפקידו לא הסתכם בייעוץ; הוא היה המו"ץ של החקלאות... מילה שלו זו מילה, ואין מי שיהרהר אחר הוראתו. הוא היה חלק מהשליטה המלאה שלהם במושבים".

ומה קורה אז?

"המדריך חולף על פני השדה שלנו בדרכו לשדה אחר. הרי אבא שלו מרדן קטן... לפתע הוא נעצר. הוא מתבונן בארגזים שהחלו להתמלא בעגבניות, ומצווה לקרוא לאבא. אבא מגיע וניצב לפניו בחיל וברעדה, והלה אומר לו: את העגבניות הללו אתה לא משווק! תיקח עגבנייה, תטעם.

אבא טועם, ומתפלא. אכן, מדובר בעגבניות אנינות טעם... גם הוא לוקח וטועם את אחת העגבניות, ומוציא מפיו קריאות התפעלות.

הוא תופס את אבא בידיים ואומר לו: אדון שעייב, אתה מבין איזה יכול יש לך? זה לא מיועד לשווקים. זה יכול שצריך לשווק רק לבתי מלון!"

פי חמישה עשר, בלי לעבוד

"הוא מצווה על אבא שלי שלא להמשיך בקטיפ, ולוקח אותו לכפר הסמוך, טייבה, אל אחד הסוחרים הערביים הגדולים בארץ. אבא שלי היה אדם פשוט, נשאר בחוץ. את כל המשא ומתן עשה אותו מדריך יחד עם הסוחר הערבי בחדרו. הם יוצאים החוצה, והערבי אומר לו: אתה פטור מכל העבודה בשדה בכל העונה. אני מגייס עובדות, אני משלם להן, אני אחראי על המיון, אני משווק. אתה - יש לך רק תפקיד אחד, לקבל את התשלום.

כשאבא שלי שומע על המחיר שמציע לו הסוחר, בתיווך המדריך ש'נפל בשבי' של רצון ה' לעשות ליראיו, עיניו נפערות מתדהמה. פי חמישה עשר (!!!) ממה שמרוויח מגדל עגבניות דומה בכל העונה --- והכול בלי לעבוד! הוא יושב בבית, ומרוויח. הוא לא צריך לצאת לשדה לפנות בוקר, לגייס עובדות, לפקח על העבודה, לשווק. כלום! אני זוכר שאבא הגיע הביתה ופרץ בבכי של אושר ושמחה, מכך שראה עין בעין כיצד הקב"ה גומל לו בשפע, באופן שקשה להאמין; מילה במילה כפי שכתוב בתורה. ספרנו את הכסף והתקשינו להאמין..."

התברר שהשדה הניב תפוקה נדירה ומשובחת שאין בנמצא, ואותו סוחר ערבי ששילם לו ממיטב כספו, בוודאי גם השאיר לעצמו אחוזים ניכרים...

למחרת הגיע אותו מדריך עם צוות מומחים. הם מילאו ארגז עגבניות בשביל המחקר שלהם, והוא ביקש מאבא לספר להם מה עשה בשדה לפני הזריעה. ואבא סיפר: היה לי שדה שגידלתי בו מספוא בלבד, שנקרא 'רודוס'. החלטתי לשמור שמיטה, ובשביל לעמוד בניסיון שרפתי את שורשי הרודוס. לאחר מכן, עוד לפני השמיטה, חרשתי את השדה, וכך נחה הקרקע שנה שלמה.

הם שמעו, והממצאים שהעלו היו מדהימים. ברודוס הזה יש חומרים מסוימים שהתפרקו בשריפה וחלחלו לאדמה הריקה יחד עם מי הגשמים שירדו בחורף, וכך זכה השדה בדשן ייחודי ששיבח את היכול שזרעו בו. ברכת ה' הייתה כה גדולה בשדה הזה, שבלי כוונה מיוחדת, קיבלה הקרקע דישון נדיר שהניב גידולים יוקרתיים..." **אבל הסיפור לא הסתיים...**

ר' ירוחם מספר שהממצא הזה עורר התלהבות כה גדולה בקהיליית החוקרים החקלאיים, עד שהם לקחו דגימות מהקרקע ויצרו דשנים לזיכול שדות מהנוסחה הזאת, ואביו ר' יעקב ז"ל קיבל אחוזים מהמכירות האלו... כה גדולה הייתה ההשפעה הזו של ברכת ה'. ועדיין, **הסיפור לא הסתיים...**

הזכייה הפלאית במכרז

"חלף עשור" - ממשיך ר' ירוחם בזיכרונותיו המרגשים - "כבר הייתי בחור בישיבה גדולה בני ברקית. בבני ברק כבר שהיתי מגיל עשר, אז שלח אותי אבא בגלל החינוך ללמוד בתנאי פנימייה בבתי אבות פוניבז', והגעתי הביתה בימי 'בין הזמנים'. זה היה בתקופה שבה איבד השמאל לראשונה את השלטון, והם מכרו את כל הנכסים שלהם. בשער אפרים' הם העמידו את הצרכנייה המקומית למכרז (תבין איזו שליטה הייתה להם כל השנים באמצעות תנועת המושבים. הכול היה שייך להם).

אמרתי לאבא: תיגש למכרז. אבא הגיב בביטול: מי יסתכל עלינו?! הפצרתי בו, והוא נענה: טוב, ננסה. הוא נסע לתל אביב, לבניין של הסוכנות היהודית, ושם מצא את עצמו מול פרופסורים מזדקנים, אושיות שלטון, מהמפלגה ששלטה כאן שנים רבות. בחדר ההמתנה המתינו כמה אנשים נוספים שניגשו למכרז. אבל כשאבא היה בפנים ונשאל את השאלות

כל הוצאות השבת שלך, בדיוק כפי שאני חוסך בהוצאות השבת בביתי למרות המצב הדחוק שנקלעתי אליו.

את כל הדין ודברים הזה ספר אליהו לרבי אליהו מן ב"ר מצוה" כשסיים האיש את דבריו פנה אל רבי אליהו ואמר "כיון ששני הצדדים לא הגיעו לעמק השווה, הם החליטו להביא את דינם להכרעת רב, וכשפגשתי אותך עכשיו, חשבת, כי נכון יהיה אם תביא את המקרה לפני רבי חיים כדי שיפסק בדינם."

ואז שאל אותו רבי אליהו בסקרנות: "אמר נא לי, מה הקשר שלך לענין?" אני הוא שמעון.

למחרת בבקר נגש רבי אליהו לרבי חיים וצוק"ל וספר לו כל אותו מעשה, כששמע רבי חיים את הדברים, התרגש עד דמעות, אשריכם ישראל שאלו דיני תורה שלכם! מרב התרגשות לא יכול היה להשיב, ורק לאחר ששבה אליו רוחו התייחס לגופו של ענין ואמר:

בעצם יש כאן שני נדונים, נדון אחד, הרי "שונא מתנות יחיה" ואם כן יכול ראובן לטעון, אני רוצה לחיות, ולכן אינני מוכן לקבל את נתינתו של ראובן, ומלבד זאת יש כאן נדון שני, ראובן אומר לשמעון, כל עוד מצב הכלכלי אפשר לך להחזיק אותי ולתמך בי, הסכמתי, אבל עכשיו שירדת מנכסיך, אינני רוצה לפל כמעמסה עליך, נכון, מצבי דחוק, אבל הלא גם מצבך דחוק, ומהיכתי ייתי שאתה במצבך תמשיך ותכסה את הוצאות השבת שלי.

הוסיף רבי חיים: לגבי הנדון הראשון, יש ש"ך המפרש שמה שנאמר "שונא מתנות יחיה" הכונה שמי ששונא מתנות יזכה לאריכות ימים, אבל מאידך אין הפסוק בא לומר שמי שאוהב מתנות לא יחיה, לפי זה יש לומר כי טענת ראובן בנדון זה איננה טענה.

העיר לו רבי אליהו, אבל הרי יש "פרישה" ב"חשן משפט" סימן רמ"ט שמפרש שלא כהש"ך, ולפיו יש לפרש שאכן הכונה ב"שונא מתנות יחיה" שמי שאוהב מתנות, לא יחיה, ואם כן, ראובן יכול לטעון, אמנם יש ש"ך, אבל אני חושש לפירוש של ה"פרישה".

אמר על כך רבי חיים: זו אינה טענה! באמת לפי ה"פרישה" בדרך כלל אין לקבל מתנות מן הטעם של "שונא מתנות יחיה" שאהבת מתנות עלולה לקצר חיים, חס ושלום, אבל כל זה בעלמא, אך לגבי שבת, אין חשש כזה כי השבת היא מקור הברכה ואי אפשר להנזק ממנה, אם האדם נוטל מתנה מחברו לצרכי שבת, גם ה"פרישה" מודה שאין בזה חשש של "שונא מתנות יחיה".

באשר לנדון השני, הורה רבי חיים שמעון ימשיך לתמך בראובן, ובזכות זה יעזרוהו ה' וישבו וירוח לו כבתחלה.

כעבר כמה ימים הזדמן רבי אליהו מן לביתו של מרן רבי אהרן ליב שטינמן זצ"ל וספר לו את קורות אותו "דין תורה" כששמע ראש הישיבה את הדברים אמר "נכון פסק רבי חיים וצוק"ל שעל שמעון להמשיך ולתמך בראובן כפי שנהג עד כה במשך שנים, אך יש להוסיף ולומר טעם בזה, שהרי צודק שמעון בטענתו שהתמיכה שלו בראובן נחשבת כ"הוצאות שבת" של שמעון, וכל כך למה? שהרי שמעון הוא ידיד קרוב לראובן, וכשהוא יושב בביתו בשבת ושלחן השבת שלו מלא כל טוב, והוא יודע באותה שעה ממש יושב ראובן בביתו חסר כל ואין לו במה לענג את השבת, הרי שמעון עצמו מצטער על כך ונפשו עליו עגומה והמאכלים שאוכל אינו מוצא בהם טעם, כיון שה"עונג שבת" של שמעון משלם לראובן כדי שיהיה לו במה לענג את השבת, הרי זה ממש "הוצאות שבת" של שמעון עצמו."

חזר רבי אליהו אל רבי חיים וצוק"ל והשמיע בפניו את סברתו של הגראי"ל שטינמן זצ"ל, אך רבי חיים דחה סברה זו באמרו: דבר זה נחשב "הוצאות שבת" על פי המוסר, אבל לא מדינא דגמרא, כאשר אמרו חז"ל שכל מזונותיו של אדם קצובין מראש השנה חוץ מהוצאות שבת, הם התכנונו להוצאות שבת ישירות שיש לאדם בביתו, שאם לא תאמר כן, הלא אין לדבר סוף, שהרי כל אדם בעל נפש שמסב לשלחן השבת, בודאי ששלחנם ריק, ואם כן נאמר שהוא יכול לקנות את צרכי השבת של כל עניי ישראל והכל יחשב לו ל"הוצאות שבת" שלו אשר לא נכללות בגזרת המזונות שבראש השנה, דבר זה לא יתכן לומר.

עתה צא וראה, גם אם על פי דין אין זה נחשב "הוצאות שבת" הרי השכלנו מן המעשה הזה כמה וכמה ענינים נכבדים שבמוסר ודעת אלקים: צא וראה מעלתו של ישראל שאלו הם דיני התורה שלהם, צא וראה מעלת "נושא בעל עם חברו" שאף כאשר יורד מנכסיו מתעקש להמשיך ולפרע את כל הוצאות השבת של חברו, צא וראה גדולתם של גדולי ישראל, שדמעתם על לחים ולבם עלה על גדותיו בעת ששומעים שבחם ומעלתם של ישראל, צא וראה לבם הרחום של גדולי ישראל, שמעלים סברתם על דרך המוסר והרגשת הלב, שהלא איך יכל האדם להתענג בשבת על שלחן בשעה שיודע שחברו יושב בצער, וצא וראה גדל שבחה ומעלתה

בצאתו מן הבית הושיע ליהודי מטבע זהב גדולה, ובקש לשלם על הוצאות הארוח, אך היהודי טרב, חלילה לי לקחת כסף על הוצאות שבת קדש, הלא מראש אמרתי ששכרי הוא עצם הכבוד על ארוח שר נעלה ונכבד כמון.

שמע הגנרל את דבריו, הוציא מכסו את פנקסו האישי, רשם את שמו ונפרד ממנו בידידות רבה,

חלפו שנים מספר, הגנרל הספיק להתקדם בתקפיו, והפך למפקח הראשי על כל בתי הסהר במדינה, והנה ארעה התפתחות פוליטית דרמטית, מארגן הממד נתפס וכל נירותיו החרמו, בין השאר נמצא מזכר בהם מנהגו להתארח עם אצילים בבית המרוח היהודי באחת הערים במחוז קובנא.

תוך שעות בודדות הופתע היהודי לגלות בביתו משלחת שוטרים עם עגלה מכוסה, וללא שום הסבר נוסף מצא את עצמו כפות בתוכה ומובל לילנא, שם נאסר בבית הכלא במקום מבודד, כאחד האסירים המסכנים ביותר.

ביום מן הימים הגיע מפקח בתי הכלא לבקור, הוא הכיר את בעל האכסניה, והתפלא מאד על כליאתו בכלל, ובפרט בתנאים המחמירים הללו "מה קורה פה, יהודי נכבד?" שאל, והיהודי השיב "כמון כמוני לא אדע על מה מאשימים אותי".

המפקח התגיס לטפול אישי בענין, וכשנודע דבר האשמה, אסף את שרי המועצה ואמר לפניהם "אני ערב בעד היהודי הזה שהוא נקי מעוון מרד! הוא בעל אכסניה פשוט, ומאין לו לדעת את מזמת אורחיו ומבקריו?!" הוא הוסיף וספר כמה התפעל ממנו במפגש שהיה ביניהם, והשרים אשר התפעלו מאד למשמע הדברים, מהרו להוציאו לחפשי.

כשהגיע היהודי לביתו, הוא ברך ברכת הגומל על הנס שנעשה לו, ועם זאת לא רצה לסמוך על מעשה נסים, ולא נח עד שמכר את ביתו ואת כל אשר לו ועבר לגור בארץ הקדש.

(ומתוך האור – שבת קודש)

את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה' (כו, ב)

וברש"י: אני ה': נאמן לשלם שכר. "ואם לזה הצור יפרע את חובו"

ספר הגאון רבי אליהו מן שליט"א, נאמן ביתו של רבי חיים קניבסקי וצוק"ל:

באחת הלילות השתתפתי בשמחת בר מצוה בבני ברק, נגש אלי יהודי שאינני מכיר, ואמר לי שהואיל ואני מקרב לרבי חיים הוא מבקש ממני לפנות אליו שיכריע בדין תורה שיש לשני אנשים בעיר, השבתי לו שרבי חיים לא עוסק בדיני תורה, ולשם כך יש את בתי הדין שבהם יושבים דינים שעוסקים בכך, אך היהודי בשלו "אני יודע שרבי חיים לא עוסק בדיני תורה, אבל בכל זאת, לא מדבר במקרה רגיל של סכסוך בין שני אנשים..." הדבר עורר את סקרנותי והתעניינתי לדעת במה המדבר.

ספר אליהו: ראובן ושמעון הם שני יהודים מבני ברק, ראובן הוא אברך תלמיד חכם מפלג הממית עצמו באהלה של תורה ופרנסתו דחוקה מאד, ושמעון חברו הטוב של ראובן הוא אדם תורני וקובע עתים לתורה, אך לפרנסתו הוא עוסק במסחר ורואה ברכה בעמלו.

הדחק והמחסור בביתו של ראובן היו נוראים, והגיעו הדברים לידי כך שסעדת השבת בביתו כללה קפסת טונה קטנה לכל בני הבית, זה היה ה"בשר ודגים וכל מטעמים" שלהם.

כשנודע הדבר לשמעון הוא הזדעזע, ובו במקום פנה אל ידידו ראובן ואמר לו "מהיום והלאה כל צרכי השבת שלך, עלי. בלית בררה נעתר ראובן להצעה, ואכן מכאן ואילך החל ההסדר החדש לפעל בקביעות, ראובן קנה לביתו את כל צרכי השבת, שמעון שילם, והכל בא על מקומו בשלום.

אבל לגלג חוזר בעולם, הגיעו זמנים קשים לשמעון והוא ירד מנכסיו, סכומי התמיכה שלו בראובן, שפעם היו שוליים ולא מרגשים לכיסו, הפכו להיות כבדים מנשוא עבדו, אולם למרות מצבו, לא ספר לראובן מאומה והתמיד להעביר לו את כל הוצאות השבת שלו כמימים ימימה.

יום אחד נודע הדבר לראובן, הוא מהר להתקשר לידידו הטוב שמעון וטען כלפיו "מדוע לא ספרת לי שנקלעת לקשיים ואין באפשרותך להמשיך את תמיכתך בי? הוא הודה לו מאד על עזרתו הרבה עד היום והודיע לו כי מכאן ואילך אינו מוכן עוד להעזר בו.

אך שמעון בשלו "הלא הוצאות השבת אינן נכללות בכלל המזונות הקצובים לאדם מראש השנה, כלומר, הוצאות השבת אינן על חשבוני כלל והן לא תלויות במצבי הכלכלי, ואדרבה מי שמוסיף בהן מוסיפים לו, ואם כך, מה אתה מתערב בחשבונות שלי?"

ראובן דחה את טענתו "נכון, הוצאות שבת אינן נכללות במה שנגזר ונקצב לאדם בראש השנה, אבל כאן מדבר ב"הוצאות שבת" שלי ולא שלך, התשלום שלך בעבור הוצאות השבת שלי אינן בגדר "הוצאות שבת" שלך אלא הן בגדר צדקה וחסד שאתה עושה אתי, והרי על צדקה וחסד לא נאמר שהם אינם בכלל מה שנגזר ונקצב לאדם בראש השנה.

אך שמעון מתעקש "התשלום שאני משלם לך בעבור הוצאות השבת שלך נחשב גם כ"הוצאות שבת" שלי, ומשום כך אני נחוש להמשיך לכסות את

של השבת, שאף שאמר "שונא מתנות יחיה" לא בשבת אמרו, לפי שהוא מקור הברכה ומבטח לו לאדם שלא יגרם לו ממנה כל נזק ומכשול. (ומתוך האור – שבת קודש)

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם (כו, ג)

"אם בחקתי תלכו - יכול זה קיום המצות. כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו, הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה" (רש"י)

מעשה ברבי עקיבא, כאשר עוד היה עם הארץ, שעבר על פני המעין וראה אבן שנחקה בה חור - על ידי המים. אמר עקיבא לעצמו מה זה? - כיצד מים עשו חור באבן? השיבו לו - עקיבא, אינך יודע כי מים שחקו אבנים, שמים הזורים על אבן שוחקים אותה? כך מספרים חז"ל.

נשאלת השאלה מה הוא שאל, וכי לא ידע שהמים יכולים לעשות חור? ומה ענו לו "אבנים שחקו מים"? תשמעו, אה, פלאי פלאים:

רבי עקיבא העמיק ורצה לדעת, שאל והתבונן, איך המים יוצרים את החור, הלא סוף כל סוף, הטיפה הראשונה הנופלת על האבן, אינה קודחת חור ולכאורה אינה עושה רושם, אם כן הטיפה הראשונה לא עושה כלום, אז הטיפה השנייה היא הראשונה, וגם אינה עושה רושם, ואם השנייה לא עושה רושם אז השלישית היא הטיפה הראשונה, והמאה - ראשונה, והאלף ראשונה, א"כ כיצד בסופו של דבר אנו רואים חור? אמרו לו, לא, מכאן ההכרח לומר, כי הטיפה הראשונה גם עשתה רושם באבן, איננו רואים את הרושם אבל היא עשתה משהו! אחד ממיליארד, אבל עשתה רושם. אספר לכם דבר מעניין:

כאשר בנו את בית הכנסת אצלנו בשערי חסד, הגבאי ביקש מהאדריכל לבנות את הריצפה של עזרת הנשים ללא עמודים תחתיה, כדי שיוכלו לשבת גם מתחת עזרת הנשים ולהתפלל, המהנדס הסכים.

בימים ההם הדבר לא היה מצוי, לבנות שטח גדול כל כך ללא עמודים תחתיו. לכן, כאשר הסתיימה העבודה, עדיין חשש הגבאי ושאל את הקבלת "מי יערב לנו, שמא התיקרה תפול במשך השנים, אולי בעוד שלושים שנה?". אמר לו האדריכל, "תירגע, הנה יש לי מכונה, הוציא והראה לו, מכונה זו הקטנה, אני מצמיד אותה לתיקרה שהיא רצפת עזרת הנשים, ואתה תראה ותבין היטב, אם במשך מאה השנים הבאות, הרצפה שייצקנו תרד אפילו מעט, מכונה זו מרגישה את זה עכשיו... אתה מבין? (דבר מתמטי), רואים את הרושם במכונה עתה. רושם דק מן הדק, משהו שבמשהו, אבל רואים איזה שנוי!", כך זה באבן והמים: מוכרחים לומר שהטיפה הראשונה עשתה רושם, איזה רושם? קל שבקלים, בחושים שלנו בוודאי איננו מסוגלים להבחין בכך אבל זו המציאות. וזה כח של מיליארדים. כי אחרי הטיפה הראשונה, השנייה, עוד הפעם פועלת רושם מועט - השנייה, השלישית, המאה, האלף העשרות האלפים, המליונים, יוצרים חור קטן ולא עמוק וכו'. דברים כאלו מתנהלים לאיטם, לאט, לאט:

הולך אדם ללמוד תורה וחושב בסיום השיעור "התורה לא עושה עלי רושם, למדתי ונשארתי אותו דבר", לא. איך אותו דבר! נעשה כך רושם! גיוואלד - מי שמכיר, מי שמתבונן, יודע שהמציאות הזו נכונה כל כך.

יש לי תלמידים שלימדתי אותם אולי לפני חמישים שנה, ואחרי עשר שנים כבר לא הכרתי אותם, הם השתנו או לפחות השתפרו - ממש ללא הכר, ומאידך גיסא, היו אברכים, שמאז שעזבו את השיעור נשארו כמו שהלכו, למה? כי לא למדו תורה, או שהפסיקו את קביעות הלימוד... כי מי שלומד, בעל כרחו, אם ירצה ואם לא ירצה, אם יבין ואם לא יבין את הגמרא לעומקה, הוא יתעלה - "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין"

וזו הצעקה הגדולה של תחילת פרשתינו פרשת בחוקותי: "אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה" חייבים לעמוד בתורה כי זו המתנה שניתנה לנו לזכות עמה לעולם הבא ועולם הזה.

עכשיו תשמעו.

איוב שואל שאלה עמוקה.

הגמרא אומרת בבא בתרא דף ט"ז "בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין", מה הוא אמר? "רבונו של עולם בראת שור פרסותיו סדוקות, בראת חמור פרסותיו קלוטות, בראת צדיקים בראת רשעים, בראת גן עדן לצדיקים, גיהנום לרשעים, מי מעכב על דין" אנו מזכירים את דברי חז"ל אלו תמיד, אולי מאה פעמים דיברנו בהם, כי הם יסוד גדול בחיים.

מה הוא אומר, ומה כוונתו?

איוב הצדיק היה פילוסוף גדול. הוא הביט בעולמנו לכל הצדדים, ונוכח לראות כי רוב האנשים מתים כפי שהם נולדים, דהיינו?

נולד אדם, כעסן, לדוגמא - מלידתו ועד מותו הוא פוסע באותו מסלול, נולד כעסן קטן צעיר ומת כעסן זקן ישיש. מי שיש לו עין חדה, יכול להכיר על תנועות מסוימות של ילד עוד בעודו בעריסה בתנועותיו עם הידים, עם הגלים, משתולל - הנה זה הקטן כעסנציק... הילד הלזה, מתבגר והולך לגן. הגננת נותנת לו בובה. הוא אווז את הבובה ביד או את הכדור, ומי שרק ניגש אליו זוכה לבעיטה, הכל שלו! נו, מתבגר עוד קצת, הולך לבית ספר, מי שלוקח לו את העט, אוי ואבוי, מה לא ראינו? הוא צומח כבחור, אח"כ כאדם מבוגר,

פוגשים אותו בבוקר: "בוקר טוב ר' יענקל" מה הוא מגיב?: "לך לעזאזל" בפנים זעופות.

למה? מדוע הוא גוער בו בביטויים זולים כאלו?

"הוא קם על צד שמאל..." עונים הרואים לעצמם, כלומר, לא יודעים מדוע, ככה. ככה זה... קם על צד שמאל. וכפי שנולד, באותו סגנון הוא חי ובצורה זו מסתלק מהעולם: כועס, כועס וכועס עד הרגע האחרון. הוא עוד כועס גם במיטת הסתלקותו - מתרגז לו על מלאך המוות...

קמזן, למשל. ככה (יד קמוצה) זו מידה קשה ורעה מאד. אני מכיר אנשים שהכרתי אותם כילדים, עוד בילדותי. אחד מהם, כבר בתלמוד תורה, קנה סיגריות ומכר סיגריות. רכש חבילה של סיגריות ומכר ממנה אחדים. הרויח 'מיל' על כל סיגריה, כך קבץ כסף בכל כוחו, ועוד חיזק את קמזנותו עוד ועוד, קמזן בטבעו, אוהב ממון מלידה.

רבי אליהו לאפיאן סיפר לי כי בלומזה התגורר קמזן מופלג שבנו היה כמותו רחמנא ליצלן. כאשר האבא נפטר ומת, השכיבו אותו על הארץ, והבן ישב לידו.

לפתע התרומם הבן ממקומו, התכוף ומשמש זמן רב מתחת לגופו של האב הנפטר. שאלו אותו: "ריבנו של עולם, מה אתה מחפש שם?" תשמעו, נורא ואיום, מה שהוא ענה:

"כאשר העברנו את אבא מהמטה לארץ, נפל כפתור מהמעיל שלי, אני מחפש את הכפתור". תמהו ושאלוהו: "וכי עכשיו הזמן לחוס על כפתור?!" השיב להם הבן בטבעיות: "ומה אתם חושבים כפתור לא שווה משהו - שווה פרוטה".

מחפש לו את הכפתור - קמזן! וכמו שנולד ככה או מת.

נולד בעל גאווה, הגאווה מלווה אותו - עד הסוף. קנאה, אוי יש אנשים שמקנאים, על מה ולמה? על כלום. מלידתם עד מותם. נחלים מהקנאה, מקבלים אולקוס, או כאב מרה: "למה לו יש?! ימח שמו וזכרו", מהרהר בקנאה ומקלל בטפשות לב... מה אכפת לך מה שיש לו, ומה כבר יצא לך ממה שאתה מקנה. מלבד "רקב עצמות קנאה?".

הוא מבקר אצל הרופא כי אינו מרגיש טוב, שואל אותו הרופא: "אולי התרגזת לאחרונה?".

כן התרגזתי!...

"אז תפסיק?" מציע הרופא.

לא. הוא לא יכול להרגע "למה לשכן שלי יש? למה!". אינו מסוגל - בוער בקרבו!

אם כן, אמר איוב, אם אדם לא יכול לשנות את טבעו, הרי הוא כבעל חיים, שור, למשל, האם שור יכול להשתנות - ביום בהיר באמצע החיים - להיות חמור? לא! האם החמור יכול להפוך לשור? לא. "בראתי שור פסותיו סדוקות" סימן טהרה "בראת חמור פרסותיו קלוטות" סימן טומאה, באות המידה - "בראת צדיקים בראת רשעים" - בראת אנשים טובים בטבעם, ומאידך רעים בטבעם, אינם יכולים להשתנות. דברי איוב ששאל את חבריו.

שואלת הגמרא: מה ענו לו חבריו של איוב?

הם אמרו לו "אף אתה תפר יראה" היינו, אם כדברך, בשביל מה צווה הקב"ה שתהיה לאדם יראת שמים אם אינה מועלת, ממשיכה הגמרא "אמר הקב"ה בראתי יצר הרע אבל בראתי לו תורה תבלין" כי אם אדם ילמד תורה היא תשנה את הטבע. פלאי פלאים.

מדגיש ומסביר רבי שמחה זיסל (תלמידו של ר' ישראל סלנטער ז"ל), כי התשובה שלהם נכונה וקיימת רק עם תורה, כמובן, אבל ללא תורה, הצדק עם איוב, כי בלי תורה לא יכולים לשנות את הטבע, ואכן רוב אנשי העולם שאינם לומדים תורה, אינם יכולים לשנות את הטבע. אדם מאנשי העולם יכול ללמוד ביוגרפיה ותיאורגפיה, זואולוגיה ופסיכולוגיה וקלמולוגיה וקצבוסטשה - כל המקצועות שתרצו, וישאר על עומדו. כשם שנולד כך ימות.

וזו, דרך אגב, היתה הטעות של לוט. לוט הלך מהישיבה אל אברהם אבינו, מפני שאמר "אי אפשי" איני יכול. וטעה, כי אם היה ממשיך ללמוד בישיבה של הדוד אברהם אבינו היה מצליח כי "בראתי יצר הרע אבל בראתי לו תורה תבלין", גם אם המהפך לא היה ביום אחד, אז לאט לאט, כמו שאמרנו לעיל.

(להגיד)

אם בחוקתי תלכו (כו, ג) -

באר רש"י: "יכול זה קיום המצוות, כשהוא אומר 'ואת מצוותי תשמרו', הרי קיום מצוות אמור, הא מה אני מקיים 'אם בחוקתי תלכו', שתהיו עמלים בתורה".

לבחורי ישיבה קל יותר להיות עמלים בתורה, אבל עמל התורה מחויב בכל גיל ובכל מצב. גם בשעת "קביעות עיתים לתורה" אפשר לעמוד, ולעשות את התורה עיקר והמלאכה טפל. בחיוב עיתים לתורה חייב כל יהודי!

רבות! האדם צריך לעשות 'שטייגן'. זו תכליתו של היהודי בעולם. "שטייגן" פירושו עליה מתמדת, וכמאמר הכתוב: "אורח חיים למעלה למשכיל" (משלי טו, כד). תמיד להתקדם, לעבוד לפני ה', לקיי תורתו וגם ללמוד תורה - "שתהיו עמלים בתורה".

היצר הרע הקטן

שמעתי בשם רבי ירוחם ממייר זצ"ל שאמר כמה פעמים: "איני מפחד מיצר הרע גדול, הפחד שלי הוא מיצר הרע קטן", היינו, מול יצר הרע גדול המסית

לחטוא – יותר קל להתמודד, אך יש מה לפחד מיצר הרע האומר לאדם 'להסתפק במועט' ברוחניות... יצר הרע קטן. מאותו יצר הרע הוא פחד מאוד. אבי זצ"ל היה הולך לשמוע את שיחותיו של המשגיח מפונביץ' זצ"ל, והוא לקח אותי עימו, עוד בהיותי ילד קטן ממש. וחרוט בזכרוני לפני יותר מחמישים שנה כעלם צעיר, איך המשגיח קרא באזני התלמידים הזהיר והתריע שוב ושוב [בתרגום מאידיש לעברית]: "אם תחיו פשוט תשארו פשוטים". אם מסתפקים בחיי רוחניות פשוטים, נשארים אדם קטן כל החיים. עוד שמעתי מהמשגיח זצ"ל שהיה אומר: הנה חז"ל אומרים: 'בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו'. לאן שרוצה, לשם מובילים אותו...!

צמאון לדברי תורה

באחת השנים נאלצתי לשהות באנגליה בימי הקיץ. רבים מאוד נוסעים שם להרים. היה זה לקראת יום השנה הראשון להסתלקותו של הסטייפלער זצ"ל. ראש ישיבת מיר היה סבור כי ראוי לערוך הספד בישיבה, ובקש מרבי זאב איידלמאן זצ"ל ששהה אז באנגליה, שיבא להספיד.

כיוון שנשארו בעיר תלמידים בודדים בלבד, ההספד היה בצורת שיחה. רבי זאב ועוד כשבעה בחורים, כמה מהרמ"ם והגאון רבי שרגא משה קלמנוביץ זצ"ל, ישבו סביב השולחן, ורבי וועלוול דיבר דברי הספד וסיפורים. כאשר הזכיר את "השאיפות של הסטייפלער", סיפר, כי הסטייפלער השתתף בחזרתת אחיו רבי פייבל איידלמאן בחו"ל. כל שעת הסעודה ישב בצידי האולם עם גמרא ביד ולמד. לפתע הכריזו שהחתן עומד לומר דרשה בלימוד. הוא מיהר לכיוון המזרח כמעט בריצה, נעמד סמוך מאוד כדי לא להפסיד מילה (הוא לא שמע טוב ונאלץ לעמוד קרוב ממש). תשוקת הלמוד והצימאון הזה לדברי תורה שראיתי באותו לילה – נחרטו בזכרוני עשרות שנים.

עוד סיפר רבי וועלוול כי ביקר בבית הסטייפלער תקופה קצרה לאחר בואו לארץ הקודש. בנו, רבי חיים שליט"א, היה אז ילד קטן מאוד. הסטייפלער אמר אז לרבי וועלוול: "בא אראה לך איך אני מחנך את חיים שלי". מרן הסטייפלער ניגש לארון והוציא בידו סוכריה. קרא לילד: "חיים תגיד!" הילד החל להרצות בעל פה את כל שמות המסכתות שבש"ס לפי סדר, וכאשר הגיע ל"עוקצין" קפץ ונטל את הסוכריה מידו...

אתם מבינים? אם בגיל שש יודעים ורוצים לדעת את כל שמות המסכתות, אח"כ יודעים גם מה שכתוב בהם...

ההשתוקקות היא חלק מרכזי בעליית האדם. הרצון הוא אבן בוחן לשלימות אמתית בתורה.

בוער לו התוספות

המבט, ראוי שיהיה – לשאיפות גבוהות, לחיי תורה. הגדולים הללו, שהיו צמאים לתורה, היה זה מכיון שחשו את המתקנות שבתורה. גם דף גמרא אחד, אפשר לחזור עליו שוב ושוב, להבינו היטב, ולהרגיש מתקנות. חוזרים על מסכת משניות אחת – שוב ושוב, מבינים אותה וקונים אותה, ומתמלאים שבע ואושר.

שמעתי עובדה, שאם אתם יודעים אותה – אין לי מה להוסיף, אך אם אינכם יודעים אותה – חובה לשמוע אותה.

בבריסק היה מלמד חשוב מאוד, שרבי חיים זצ"ל שלח את ילדיו ללמוד דוקא אצלו.

אותו מלמד, בשעת הלימוד לא הגביה את עיניו מהגמרא. למד ולימד בטוב טעם ובגישמאק מיוחד.

הגיע תקופה שהבולשביקים סגרו את תלמודי התורה, ונאלצו ללמוד במחבוא. יום אחד גילה שוטר את מקום המחבוא בו למדו הילדים עם אותו מלמד. נכנס למחסן, תפס ילד אחד, וניסה למשכו החוצה כדי לעצרו בגין לימוד תורה בציבור. למען ישמעו ויראו...

המלמד לא הבחין בתחילה, אבל כיוון שהיה בלגן – הגביה את עיניו, וראה שוטר מושך ילד. קם ממקומו בחימה שפוכה, מיהר לקראת השוטר, הכהו כמה מכות אגרוף וקרא לו: "חצוף, מנוול!"...

היה להם ממש נס. השוטר כנראה חשב שזה שד ממש, כי ברוסיה להכות שוטר זה סכנת עונש מוות מייד, והנה הוא מקבל מכות הגונות... השוטר פשוט איבד את הביטחון העצמי, יצא וברח מהמקום, והילדים מיהרו להתפזר.

למחרת שאל אותו רבי חיים: "תאמר לי, איך לא היה לך פחד? נכון, היה לך נס, אבל איך עשית זאת, כך להכות שוטר מכות נאמנות?"

השיב לו המלמד הצדיק: "כנראה שהרב לא שמע מה שהיה. היינו באמצע התוספות, הסברתי את התוספות, ממש באמצע, ובדיקו אז אותו שייג' נכנס פנימה. וכי הרב שמע כזאת חוצפה, להפריע באמצע התוספות?!"...

כל מילה נוספת – מיותרת!

"אם בחוקתי תלכו – שתהיו עמלים בתורה".

דפקו ולא שמע

רצוני לספר מה ששמעתי מרבי זאב איידלמאן זצ"ל, עובדה מופלאה שאביו היה עד לה ונוכח שם בשעת מעשה. לימים סיפרתי את הדבר באזני רבי גדליה נדל זצ"ל, שהתבטא: "הסיפור אמת, כי כך באמת היתה מהותו של האיש".

רבי משה סוקולובסקי זצ"ל (רבו של מרן הגרא"ל שטיינימן זצ"ל) נשא אשה מהעיר בריסק והגיע לדור בה בצעירותו. ישב ולמד בשקידה גדולה. היה נסגר בחדר ויושב ולומד ברציפות.

יום אחד, רעייתו היתה צריכה אותו בדחיפות. לא היתה לה ברירה ודפקה על דלת חדרו, אך לא פתח. כיוון שהבינה כי נרדם או משהו כזה, דפקה חזק יותר, אך גם אז לא היתה תגובה. דפקה חזק יותר, ומשלא נענתה – נכנסה לפחד: "מי יודע מה קורה, הוא נעול ואין תגובה".

הזעיקה לשם מיד את אביה – חמיו, שהרגיע אותה, ואמר שאין לה מה לדאוג. החל לדפוק גם הוא על הדלת, אך אין קול ואין עונה, גם הוא כבר החל להיבהל.

מהחלון לא יכלו להיכנס, ולכן ניסו לדפוק עם פטיש מעץ ופטיש מברזל. כשגם זה לא הועיל – לא היתה עצה אחרת וקראו לפורץ.

רבי וועלוול איידלמאן הסביר לי: שלא תהיה לך טעות. הפורץ של אז לא היה כפורצים של היום שעושים איזה חכמה של סיבוב במנועול, ומקסימום שוברים משהו קטן בפנים ופותחים. לא ולא, הפורץ היה שובר את הדלת לחתיכות, ורק כאשר לא היתה ברירה מחמת סכנת נפשות, היו מזמינים פורץ. כמובן, יחד עם הפורץ התכוננו לעזרה ראשונה, כיוון שההשערה היתה או שהוא מת, או שהוא במצב שאפשר עוד להצילו. הפורצים החלו במלאכתם, הכו וניסו את העץ, ותוך זמן קצר נפער חור גדול בדלת העבה. כאשר היתה אפשרות להיכנס פנימה, מיד נכנסו אנשי ההצלה ואחריהם – חמיו, אשתו, ועוד, כשגם אביו של רבי וועלוול איידלמאן ביניהם.

והנה לתדהמת כולם, רבי משה זצ"ל יושב בשלווה ליד השולחן ולומד! כאשר התמלא החדר באנשים, הגביה את ראשו, הביט סביבו כלא מאמין ושאל: "איך נכנסתם הלא הדלת היתה נעולה?"

לא יאמן כי יסופר, אבל זו עובדה. כך שמעתי מעד ראיה. אני פוחד לספר תמיד את הסיפור כי לא יאמינו, אבל זה מעשה שהיה, ולכן התכוון רבי גדליה נדל שאמר: המעשה אמת כי כך הוא היה. כאשר הוא נכנס ללמוד סוגיא – כמו יצא מהעולם.

מפני מה זכה בנימין

אם אדם שואף באמת – הוא זוכה לעשות שטייגען. הסייעתא דשמיא שמקבלים בעקבות השאיפות בתורה ויראה – גדולה מאוד.

בלשון הגמרא (זבחים נג, ב): "והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לנטלה", ולכן זכה להיות אושפיזין לשכינה. אתה כל כך רוצה, תקבל: "ובים כתיביו שכן". שפיכת שיריים ביסוד המזבח נעשית אך ורק בחלקו של בנימין. איך יש לידע, כאמרו, שהשאיפות צריכות להיות לגדלות אמתיות. לא להסתפק במועט.

לרכוש שאיפות

וכיצד מקבלים שאיפות?

שאיפה היא תוצאה. כיוון שיודעים את החשיבות של הדבר – שואפים איליו כראוי. כשמעריכים – שואפים.

יש לדעת יסוד חשוב. הערכה קובעת את שכר המצוה. כפי הערך שמעריכים את המצוה – כך מקבלים שהר טוב עליה.

אם לא היינו מדברים כאן לאנשים מבוגרים, אלא לילדים צעירים, הייתי מדגים את הדבר בנוסח של חידה, וכך הייתי שואל את הילדים:

יש כלים וחפצים ישי להם מחירים שונים במקומות שונים. יש חפץ שכאן, בארץ ישראל, עולה מאה שקל ובחו"ל מחירו כפול ומכופל. אשאל אתכם: איך יכול להיות כזה דבר, שבמקום אחד שווה שקל, ובמקום אחר מלין דולר? תאמרו לי.

התשובה היא: מצוה.

השווי של כל מצווה תלוי ועומד בגודל ההערכה שנותן לו האדם המקיימה. כפי שהוא מייקק את הדבר – כך הוא שווה. אם תניח תפילין מתוך רצון אדיר, בשמחה גדולה ובשלהבת אש קודש: הנה, אני מקיים מצוות ה' דאורייתא! איזו זכות יש לי, המצווה נשארת עימי לנצח נצחים! – המצווה הזו שווה אצלך כל חללי דעלמא, ואם כן – כך היא באמת שווה!

אותם בתים, אותן רצועות, אותן פרשיות, באותה כשרות ממש – אם אחר יניחם, אין להם את אותו שווי. תלוי איך עושים את המצווה. אם היא שווה אצלך שקל – היא באמת שווה שקל בלבד... וזהו גם השכר שתקבל בגינה...

ראיה לדבר?

יש הרבה ראיות, אבל נאמר עתה ראיה אחת בלבד.

הפסוק אומר: "אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד" (משלי ג, טז). ואמרו חז"ל (שבת סג, א) "למיינין בה – אורך ימים איכא, וכל שכן עושר וכבוד. למשמאילים בה – עושר וכבוד איכא, אורך ימים [לעולם הבא] ליכא". ופירש"י "מיינין בה – עוסקין לשמה, משמאילים בה – שלא לשמה".

מה הפשט, מדוע?

כי אם אתה מעריך אותה עד מאוד, ולכן אתה לומד אותה לשמה, באמת תקבל עולם הבא ונצח נצחים, כפי הערך וה'לשמה' שלך, אבל אם אתה לומד בשביל כבוד או כסף, היינו שאצלך ככה היא שווה, לא יותר, כך היא תהיה שווה לך לעניין השכר. זה התשלום שבאמת מגיע לך.

ה'טעם' והשכר

המנהג היה בותיקין, כי 'בעל התפילה' לא החל ב'מזמור שיר חנוכה הבית' כל עוד החזן איש לא נכנס. המתנו לו.
שחירת החלו חצי שעה לפני הנץ החמה, ואם ה'חזן איש', מחמת חולשתו, נכנס להתפלל עשרים דקות לפני הנץ החמה – החזן התחיל אז את התפילה. אתם מבינים לבד, כי כאשר הוא נכנס מאוחר, חלק מהמתפללים כבר החלו את תפילתם, ואז נהיו חילוקי דעות, חלקם סברו כי כיון שאיחר אין למהר בשביל להספיק את הנץ החמה – לא חטפים, ואחרים סברו כי יש להזדרז. ובמצבים כאלו – לא קל לחזן, כי לאחר שהחלו להתפלל אין אפשרות לדבר והחזן עומד בין הפטיש לסדן. אחד דופק לו – שימרה, אחר – מראה לו על השעון נו, נו, שימרה! ואחרים – מראים באצבע שאין למהר בשום אופן! הכעס גובר "נו, או, נו, או..."

אבי החליט לגבי הפעם הבאה: הם יאמרו לי דעות? אני אשאל את החזן איש עצמו. לאחר התפילה נכנס לחדרו ושאל: מה לעשות בכהאי גוונא? אומר לכם עם הניגון של החזן איש: "אז מה אתה שואל, האם להתפלל מהר ולהספיק את הנץ החמה או להתפלל במתינות ולא להגיע להנץ? יש לדעת כי הנץ החמה זו מעלה בתפילה. מעלה גדולה. להתפלל מהר זה נישט געדאוונט [- לא להתפלל], אם כן מה אתה שואל האם להתפלל עם הנץ החמה, ושתהיה המעלה של תפילה בלא תפילה?... ראשית יש להתפלל, ותפילה במהירות אין זו תפילה.

ה' יעזרנו שנהיה עמלים בתורה, יחד עם תפילה כצורתה לטוב לנו כל הימים.

(יחי ראובן)

השבת בע"ה קוראים בתורה, פרשת בחקתי. הפרשה הזאת מסיימת את חמש תורת כוהנים. חמש תורת כוהנים, זה הסיום, ובפרשה הזו יש מ"ט קללות.

אומרת הגמרא (מסכת מגילה לא, ב) - תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושבתושנה תורה קודם ראש השנה.

מאי טעמא אמו אבאי ואיתימא ריש לקיש כדי שתכלה השנה וקללותיה בשלמא שבשבתושנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה אלא שבתורת כהנים אטו עצרת ראש השנה היא אין עצרת נמי ראש השנה היא דתנן ובעצרת על פירות האילן.

צריך לדעת, שבתקופתו של עזרא הסופר, שהיו מסיימים את התורה, אחת לשלוש שנים, היו מוציאים ספר תורה נפרד לקללות.

יכלו להגיע לפורשת בחקתי, ולקרא פרשת וישב. גמרו לקרא פרשת וישב, הוציאו עוד ספר תורה, קראו לפני ראש השנה, פרשת כי תבוא. הגיע חג שבועות, קראו פסוקים של הקללות, שנמצאים בתורת כוהנים.

צריך לדעת, יש פסוקים בספק נחמיה, שבשנה אחת, הוציא נחמיה ספר תורה, בראש השנה, וקרא בראש השנה קללות, כדי להביא לעם ישראל פחד ומורא, מיום הדין.

הוא ראה שאנשים זכוכי דעת מיום הדין, אז הוא הלך והוציא ספר תורה וקרא את הקללות, בראש השנה.

כתוב שהם בכו בכיות נוראות, עד שהוא הלך וניחם אותם – (נחמיה ח, י) ויאמרו להם לכו אכלו משמנים ושמו ממתיקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם

עזרא הסופר תיקן להם שיקראו את הקללות, היו מוציאים ספר תורה מיוחד וקוראים בו את הקללות.

מאי טעמא? **כדי שתכלה שנה וקללותיה.** וממילא תחל שנה וברכותיה, כך אנו אומרים בפיוט **אחוח קטנה**, לפני כניסה של ראש השנה.

השאלה שמתבקשת, מה זאת אומרת **שתכלה שנה וקללותיה?** בגלל שחג השבועות זה יום הדין, כי בעצרת נידונים על פירות האילן.

בחג הפסח נידונים על התבואה, אז למה גם כאן לא מוציאים ספר תורה? כותב השל"ה הקדוש, וכך מובא גם בשפת אמת – חג השבועות הוא יום דין של תורה. כמו שיש יום הדין בשמים, מי יחיה ומי ימות בקיצו ומי לא בקיצו, מי במים ומי באש – לגבי חיים גשמיים של האדם, ככה ישנו יום דין מיוחד, בחג השבועות, מי יחיה ומי ימות, בקיצו ושלא בקיצו, לגבי חיים רוחניים של האדם.

ישנם אנשים, שמגיעים לשיעור תורה בערב – זה מי יחיה. בשבילם זה חיים. ישנם אנשים, שמגיעים לשיעור תורה בערב – בשבילם, זה מי ימות. גוררים אותם לשיעור, ממש כמו שגוררים נפטרים. הם באים בכוח לשיעור, כי האישה אומרת לו – **אם לא תילך לשיעור, לא תקבל ארוחת ערב!**

יש שם אחד, שהוא חולם עליו בהקיץ, והוא רבי חנניא בן עקשיא. מאז שהוא ניכנס לשיעור, הוא אומר – **מתי יבוא הגואל, שישחרר אותי מבית האסורים הזה.**

לכן, מי יחיה ומי ימות, הכל לגבי החיים הרוחניים של האדם. רבותי, ישנם הרבה אנשים שלומדים גמרא, זה חיים אצלם! וישנם אנשים, שלומדים גמרא, בשבילם זה מוות! הם יושבים, הכל נראה להם שחור, שום דבר לא נראה להם בהיר מול העיניים.

יש לדעת, כי ברוחניות, עוד יותר מגשמיות, המושגים הם הקובעים את ערך המצווה. כפי המושג של האדם במצוה – כך הוא טועם בה, ובאותה מידה – מרויח מחמתה שכר בעולם הזה ובעולם הבא. אותה מצוה יכולה להיות שוה פרוטה, ויכולה להיות שוה מיליארדים – אם רק יעריכנה במיליארדים! החתם סופר זצ"ל היה אומר על דברי התנא באבות (א, ג) "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס" – "פרס" בלשון הש"ס הכוונה 'חצי'. אומרים לך חז"ל: אל תעבוד עבור חצי. נשאלת השאלה מי עובד בשביל חצי שכר? התשובה, אם תעריך את המצווה בחצי משווייה, נמצא שאתה עובד בשביל חצי.

היהלום והמלפפונים
ידועים דברי שלמה המלך ע"ה, החכם מכל אדם, על התורה הקדושה: "יקרה היא מפנינים וכל חפצין לא ישוו בה" (משלי ג, טו). אם מעריכים בכך את התורה מקבילים תשוקה. חז"ל (סוטה ב, ב) ביארו את הפסוק ואמרו "יקרה היא מפנינים – מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים" היינו שתלמיד חכם יותר יקר מהיהלום הרוחני – הכהן גדול הנכנס לקדשי קדשים. שמעתי עובדה.

באנטוורפן בימים ההם, היהלומים היו בשיא תפארתם. הממון היה הערך של האנשים והיקר. לא היתה בנמצא בת שנתשאל לבן תורה מוחלט. והנה בת מהסמינר המקומי, התעקשה להישא דוקא לבן תורה שעתיד לשבת ושלקוד על לימוד הגמרא. זה היה דבר יקר, וגם מעניין.

בסעודת השבע ברכות' השתתפו רבים וטובים מתושבי העיר, ובראשם הרבנים, כמו רבי טוביה וייס שליט"א ועוד, שלצורך הסיפור לא אנקוב בשמותיהם.

תשמעו. בשעת הסעודה נאם שם מנהל הסמינר, הרב אורבך. בדרשתו שאל את השאלה הידועה, מדוע אין אפשרות לפרש כפשוטו: "יקרה היא מפנינים" – מיהלומים יקרים, מדוע להגיע עד לכהן גדול הנכנס לפני ולפנים! התשובה היא פשוטה בתכלית – כך אמר בשם רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל – אם יאמרו לאדם: 'תראה, היהלום הזה, יקר יותר מערימת המלפפונים העומדת בצד החדר, יצחקו עליו, שכן מה שיהלום יקר יותר ממלפפונים אין צורך לומר בכלל, זו שטות. כמו כן לעניין התורה, אם נאמר שהתורה יקרה מיהלום, זה כמו לומר שהיא יקרה יותר מקילו מלפפונים, אם כן בוודאי הכוונה לפנינים אמיתיות. לא פנינים מהבורסה, אלא רוחניים – כהן גדול הנכנס לפני ולפנים! התורה יותר יקרה מהיהלום הזה.

באנטוורפן לא היה מקובל סתם לשאול שאלות או הערות באמצע דרשה. אחר הדרשה היה אפשר לשלוח הערה בכתב. רק כך. אך הנה הוא מבחין שררש עובר בקהל... לא היו מסוגלים להיות בשקט, בעקבות האמרה ה"מזעזעת" הזו. הוא הפסיק את נאומו והתעניין: "אני רואה שמתרחש כאן דבר, האם יש למישהו הערה?"

"כן" השיב פלוני, יהודי נכבד מאוד ועשיר גדול. "בבקשה, תאמר מה יש לך להעיר".

"כנראה שהרב אויערבאך לא ראה מעולם יהלום אמיתי, גדול מאנטוורפן, כי אם היה רואה – לא היה מתבטא כך: מלפפונים!"...

הרב אורבך הגיב: "שמע נא. אני ממש לא יודע מה לומר לך, האם רבי שלמה זלמן ראה כזה יהלום או לא, שמא כן ראה ואולי לא. אבל דבר אחד ברור לי, כי אתה את רבי שלמה זלמן לא הכרת מעולם. אם היית רואה אותו, לא היית אומר כך..."

נפלא מאוד. ישב שם לידו ב'מזרח' אחד הרבנים ולחש לרב אורבך: "בבקשה ממך, תתנצל. דע לך היהודי הזה הוא מהתורמים הגדולים שלי לצדקה, וכפי הנראה בושא כיסתה כעת את פניו, ולפי מעמדו ביישת אותו בריבים".

הרב אורבך אמר לו: "אתה רב, אבל תפקידי באנטוורפן ללמד השקפה לתלמידות. אם אני מנתצל, קלקלתי את החינוך שלי".

ובכל זאת, מפני כבודו של אורבך, פנה הרב אורבך לשני רבנים נוספים שישבו במזרח ושאל: "וכי צריך אני להתנצל?" והם אמרו: "הוא צודק, אין לו מה להתנצל כלום!"

עמלות בתורה עם תפילה
כדי לזכות לשטייגן, להתעלות תמידית – זקוקים גם לעבודת התפילה. "שטייגן" הוא בכל הבחינות.

בחיי הרב ש"ך זצ"ל פורסם בכוללים מכתב שלו אודות התפילה, ושם נאמר בין הדברים כי מי שמזלזל בתפילה – גם התורה שלו אינה שווה. וזכורני שהסביר לשואלים שהמקור הוא מדברי המשנה "אם אין יראה אין תורה".

אספר לכם מעשה מה'חזן איש' זצ"ל, מעשה ששמעתי מאבי ז"ל. אציין כי מאבי לא שמעתי מילה אחת של גזמא. והוא סיפר כך:

ה'חזן איש' היה אדם חולה וחלש. תלמידו רבי חיים גריינימן [זצ"ל] אמר לי כי מה שהכירו אותו כאן בארץ הקודש כחלש וחולה, היה כבר טוב ויפה כגיבור לעומת כוחותיו בחו"ל, שם היה חלש כ"כ עד שפעמים רבות בשמו"ע הצליח לעמוד רק בג' ראשונות ובג' אחרונות או רק בברכת אבות.

באותם ימים, אבי ז"ל היה בעל תפילה במנין של החזו"א, כאבל על אימו שהסתלקה חצי שנה לפני פטירתו של החזן איש.

לכן היסוד הגדול שאנחנו לומדים מכאן, אדם צריך שתהיה לו בחינה של מייחיה ומי ימות, מי בקיצו ומי לא בקיצו, גם בחיים רוחניים של האדם. כמה יעברון וכמה יבראון - כמה לילדים שלנו יהיה טעם בלימוד התורה, כמה הם יהיו מלימוד התורה, כמה חשק יהיה להם בלימוד התורה - ילכו מרצון, או תצטרך לדחוף אותם ללמוד את התורה - כל זה מונח על כף המאזניים בחג השבועות. כך מובא בשל"ה הקדוש ובשפת אמת. יוצא, שהקללות האלה, שקוראים בפרשת בחוקתי כדי שתכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה. חג השבועות הוא יום דין, על מה? אומר השפת אמת - היסוד הוא, ליום דין, הקשור לחיים הרוחניים. אז מוציאים ספר תורה, וקוראים בו קללות, כדי שתכלה שנה וקללותיה. בקללות האלה, ישנם מ"ט קללות - 49 קללות, ובפרשת כי-תבוא יש כפול - צ"ח קללות.

אם אתם רוצים לעשות את ההשוואה - מ"ט קללות, כנגד מ"ט שערי טומאה, 49 קללות, כנגד 49 ימים של הספירה, ישנם הרבה דברים שאפשר לקשר, למ"ט הקללות, אבל לא זה הנושא שלנו היום, לכן אנחנו לא רוצים להיכנס לנושא הזה בהרחבה.

(ברוך שאמר) הפסוק של זכרתי את בריתי יעקוב, כותב שם רש"י, שהמקום היחידי בתורה, שכתוב יעקב עם ו, הוא בפרשה הזאת. יעקב מופיע בתנ"ך עם ו, עוד ארבע פעמים, בסכ"ה חמש פעמים: הראשון - (ויקרא כ"ו, מב) זכרתי את בריתי יעקוב... השני - (ירמיה ל, יח) הנני שב שבות אהלי יעקוב ומשכנותי ארחם... השלישי - (ירמיה לג, כו) גם זרע יעקוב ודוד עבדי... הרביעי - (ירמיה מו, כז) ושב יעקוב ושקט... החמישי - (ירמיה נא, יט) לא כאלה חלק יעקוב... ארבע פעמים בספר ירמיה, מופיע יעקוב מלא, ואחד בתורה, בפרשת בחוקתי.

אליהו הנביא, כתוב בתנ"ך חמש פעמים, בכתוב חסר אליה - ארבע פעמים מופיע בתחילת מלכים ב' פרק א'. המקום האחרון שמופיע אליהו חסר, זה הפסוק האחד לפני אחרון בתנ"ך, בנבואת מלאכי, שאנחנו קוראים את זה בשבת הגדול - (מלאכי ג, כג) הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. הפסוק האחרון בתנ"ך, וארבע פעמים לגבי אלהי עקרון, שנקרא בשם זבוב. אומר רש"י, למה מופיע חמש פעמים אליהו חסר ולמה חמש פעמים יעקב מלא?

אומר רש"י - זכרתי את בריתי יעקוב. בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות, יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו.

דברי רש"י בפרשת השבוע, המקור לזה זה מדרש חסרות ויתרות. כל אחד שקורא את הרש"י הזה, שואל את עצמו - מה הולך כאן? ממי אתה לוקח ערבון? משהו אומר לך - תן לי 50000 דולר, אתה אומר לו - לא מכיר אותך! איך אני אתן לך סכום כזה?

מכירים את הסיפור על אחד שנכנס לבנק, אומר לפקיד - תן לי 5000 דולר. אומר לו הפקיד - אני לא מכיר אותך, איך אתן לך? אומר לו - העולם הזה עולם משוגע! איפה שגרתי לפני שנתיים, לא נתנו לי, כי אמרו לי - כולם מכירים אותך, אף אחד לא נתן. אני בא לפה, אומרים לי - אף אחד לא מכיר אותך. אז תחליטו! על מה אתה לוקח ערבון? משהו בא, ומבקש ממך 5000 דולר, אתה אומר לו - או שתביא לי ערבים, או שתביא לי ערבון.

יעקב אבינו צריך לקחת ערבון מאליהו הנביא? למה, יש חשש שאליהו הנביא לא יבוא לגאול?

אומר יעקב אבינו - צריך לקחת ערבון! אז למה חמש פעמים? יש חמש גאולות? יש רק גאולה אחת, אז קח ערבון אחד!

אם אתה לוקח ערבון, למה ו? תיקח מאליהו את האות ל, יקראו לו ליהו, למה דוקא את האות ו? את זה שואל הט"ז, מביא את זה השפתי חכמים. הוא אומר, שכל אות אחרת, שאתה מוריד מאליהו, זה משנה את המשמעות.

האות היחידה שאם אתה לוקח ממנו, וזה לא משנה את המשמעות, זאת האות ו.

אבל למה חמש פעמים??

כדי להבין מה מונח כאן, מה היסוד של החמש, ובואו נראה, מה כתוב: מביא השפתי חכמים את הרא"ם (ר' אליהו מזרחי) - ושמה היה זה, כאילו נשבע בחמישה חמשי תורה, שיבוא ויגאל אותם.

למה הוא לקח ממנו חמש ווים? כי הוא נשבע בחמישה חמשי תורה.

שואל המהר"ל (בגור אריה) - אני לא מבין, אם הוא לוקח ערבון, למה צריך שבועה? לקחת ערבון, אתה לא צריך שבועה, נשבעת, אתה לא צריך ערבון. תחליט, או ערבון או שבועה?

בא המהר"ל (בגור אריה), ואומר רעיון נפלא - ערבון, זה לא דוקא לקחת ממשהו שעון זהב או טבעת יהלום, גם תקיעת כף, נקראת בפסוק בשם ערבון.

איפה זה מופיע?

בספר משלי (ו, א) בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך

אם ערבת - מלשון ערבות תקעת לזר כפיך - תקעת לו תקיעת כף, נתת לו יד.

ממשיך המהר"ל - ויש חמישה אצבעות בכף היד, לכך נטל, בחמישה מקומות, את ה - ו של אליהו, כאילו נטל כפו, שהוא חמש אצבעות והם אצל יעקב. והאצבע דומה לאות ו, לפיכך לקח את ה - ו מאליהו.

אומר המהר"ל דבר נפלא. הוא כביכול לקח מאליהו תקיעת כף. ותקיעת כף, נקרא ע"י שלמה המלך, בשם ערבון, ובתקיעת כף יש חמש אצבעות, אז הוא לקח חמש פעמים ו, כיון שהאצבע דומה ל - ו, לכן לקח חמש ווים מאליהו, כי אז "כף של אליהו", תבוא לגאול את ישראל.

המהר"ל ממשיך בהרחבה גדולה, למה צריך לקחת ערבון מאליהו. למה יש חשש שאליהו לא יבוא, תסתכלו במהר"ל, בגור אריה, דברים נפלאים. בא השל"ה הקדוש, בפרשת בא, ואומר דבר נפלא, למה הוא לקח חמש פעמים ו.

נאמר ברש"י, בסוף פרשת בשלח - כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר - נשבע הקב"ה, שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו, יהיה השם שלם והכסא שלם תהילים (קלב, יג) כי בחר ה' בציון אוה למושב לו - מתי הקב"ה ישב על הכיסא?

שימחה שמו של עמלק, אז יהיה אוה - האלף יחזור לכיסא, ואז במקום כס, יהיה כיסא והאותיות ו-ה, יחזרו לשם ה', כי כתוב כי יד על כס יה, יש רק י-ה, אז ברגע שימחה שמו של עמלק, אז יחזור לשם ה' האותיות ו-ה, ואז יהיה שם ה' שלם.

אומר השל"ה הקדוש - עפ"י זה תבין טוב מאוד, רצה יעקב אבינו ערבון מאליהו הנביא, שלא רק יבוא לבשר על הגאולה, אלא גם ישמיד את עמלק מן העולם.

ע"י זה שימנו מלך, והמלך ישמיד את עמלק, ואז יבנה בית המקדש. אם אתה תבוא, וע"י זה שאתה תשמיד את עמלק, מה תהיה התוצאה? אז הקב"ה, יהיה לו בחזרה את השם שלו, מה הערבון? ה' פעמים ו. ה' פעמים ו זה - וה, ואם זה זה מה מצטרף ל - יה, אז יהיה שמו של הקב"ה שלם, איך יהיה שלם?

ע"י זה, שיוסיפו לו ו-ה, לכן הוא לקח ה' פעמים ו, שזה האותיות וה, שמצטרף אל הכיסא.

אם ככה, יש לנו גם את ה - וה של הקללות - מתחילים ב - ואם לא תשמעו לי ומסתתים ביד משה, מתי זה יהיה זה?

מתי בא עמלק?

(שמות יז, ח) ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים למה?

שרפו ידיהם מן התורה. ברגע שאין - בחקתי תלכו להיות עמלים בתורה, מגיעים הקללות.

עמלק זה הקללות שבא להילחם ב - רפו ידיהם מן התורה.

עם יש רפיון מלימוד התורה מגיע עמלק. מה גורם עמלק?

עמלק גורם לכך, שאין זה לשמו של הקב"ה. לכן הקללות מתחילות ב - ו ומסתיימות ב - ה, כי זה - וה שחסר לשמו של הקב"ה וזה מה שעושה עמלק.

ברגע שאתה משמיד את עמלק, חוסר בחזרה ה - וה, לשמו של הקב"ה. עד כאן, דברי השל"ה הקדוש. (ברוך שאמר)

בדרך הדרוש

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר: (כה, א) ותירץ דלא ניתנה ארץ ישראל רק בשביל מקום במצות שמיטה שחובת קרקע מוכרחים עוד י"ל לפי מה שכתב בפרשת דרכים [דרוש התורה, והוכרחו לגלות מארץ ישראל כי זה מגיע אתם לקיים אף אם תרצו לחזור, כי הקרקע כ"ב דף רל"ח ד"ה ומכל מקום] שהרשב"א [עיין רק אם יקימו התורה עיין שם. חידושי הרמב"ן שבת פ"ח.] הקשה למה נענשו ישראל לגלות, הרי היה להם טענת מודעה דכפה הגוף, אבל התלויות בקרקע לא חל מודעה דהקרקע דורשת את שלה: וזה שזכר כאן בהר סיני שהיה על ידי כפיה ויש טענת מודעה, מכל